

Litteraturkrönika 2013

Av Lars-Olof Delsing, Lars-Erik Edlund och Karl G. Johansson

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade från allmänt till specifikt: allmänspråkligt (indoeuropeiska, (ur)germanska) * skandinaviskt (ur-, fornnordiska) * särspråkligt: fornvästnordiska, isländska, färöiska * norska * danska * svenska * egennamn: ortnamn, personnamn, övriga namn. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-O.D., L.-E.E. eller K.G.J.

*

Frog & Pauliina Latvala (red.) with Helen F. Leslie, Approaching Methodology, second revised edition with an introduction by Ulrika Wolf-Knuts, 429 s., Helsinki 2013 (Finnish Academy of Science and Letters). ISBN 978-951-41-1085-6. Metod och metodologiska frågor är alltid av stor vikt för forskningen och nödvändigheten av en explicit diskussion om förutsättningarna för hur vi etablerar kunskap och ny förståelse torde inte kräva omfattande argumentation. Inom det som kallas Retrospective Methods Network (RMN) har det under de senaste åren förts en debatt om retrospektiv metod, ”an interest in the problems, approaches, strategies and limitations related to considering some aspect of culture in one period through evidence from another, later period” (s. 5), med krav på en explicit hållning till metodfrågorna. Tidigare har bidrag i denna diskussion publicerats elektroniskt i *RMN Newsletter* men nu har man valt att samla en del av debatten i en tryckt volym, härav den något förvirrande benämningen ”Second revised edition”. De frågor som behandlas i boken delas in i fyra avdelningar: ”Method in Practice”, ”Constructing Data”, ”Culturally Sensitive Reading” och ”Function, Structure and Statistics”. Innehållet i artiklarna under var och en av dessa rubriker är högst varierande och det finns mycket av intresse att hämta i många individuella bidrag. Fokus är tydligt på skandinavisk medeltid och med en viss tyngdpunkt på västnordiskt material. Frågor om metod och metodologiska ställningstaganden är alltid relevanta och boken bidrar definitivt till den pågående debatten. En invändning kan emellertid vara att innehållet i en

del fall snarare påminner om utkast till metodkapitel i en PhD-avhandling, som kräver bearbetning innan det presenteras, något som redaktörerna eventuellt kunde ha arbetat ytterligare med. K.G.J.

Tore Kristiansen & Stefan Grondelaers (utg.), Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies, 401 s., Oslo 2013 (Novus Press). ISBN 978-82-7099-741-1. Denna samlingsvolym är den andra i raden från SLICE (*Standard Language Ideology in Contemporary Europe*), som är ett forskningsprogram vid LANCHART i Köpenhamn. Boken tar sig an olika sorters (de)standardisering i det moderna Europa, särskilt deras ideologiska dimension. Den tar sin utgångspunkt i ett flertal iakttagelser av att enhetligheten i standardspråken luckras upp i det moderna Europa. Detta fenomen väcker förstås intresse bland språkvetare, men även bland icke-professionella språkbrukare. Författarnas huvudfråga är hur sociala värderingar korrelerar med och påverkar språkbruket. Erfarenheter från tidigare studier visar att värderingar skiftar ganska mycket från fall till fall, och boken vill försöka skilja på värderingar på olika medvetandenivåer. Boken inleds med en översiktsartikel av utgivarna, som också presenterar en del av resultaten från tidigare danska studier. Dessa visar bland annat att många danskar (utanför Köpenhamn) värderar köpenhamnskan lågt, när de tillfrågas, men när man manipulerar uttal så visar det sig att köpenhamnskan klarar sig mycket bättre i värderingstest. Denna typ av resultat har inspirerat till en rad nya ”experimentella” studier som nu alltså publiceras i denna bok. Den är delad i två delar där den första (åtta artiklar) redovisar mer konkreta studier med talarvärderingsexperiment. Här finns exempelvis en artikel av Helge Sandøy om norsk dialektförändring, men här finns studier från vitt skilda språksamfund i Europa. En artikel behandlar högtyska och *schwäbisch* i Sydvästtyskland, en annan situationen i Litauen. Tre artiklar handlar om Flandern i Belgien där en regional variant med många namn (bl.a. *Tussentaal* och *Soapvlaams*) kan karakteriseras som en varietet som ligger mellan dialekterna och standardnederländskan. Denna sprider sig idag till nya domäner. En annan artikel handlar om situationen i Bosnien-Hercegovia som trots stora politiska och sociala skillnader mot Belgien uppvisar vissa likartade processer. Den andra delen av boken samlar sju artiklar som i första hand diskuterar metodologiska och teoretiska problem i den typ av undersökningar man gjort. Det handlar ofta om problem med att elicitera värderingar och att finna metoder för att avgöra hur pass medvetna de är. L.-O.D.

Wim Vandebussche, Ernst Håkon Jahr & Peter Trudgill (utg.), *Language Ecology for the 21st Century: Linguistic Conflicts and Social Environments*, 342 s., Oslo 2013 (Novus). ISBN 978-82-7099-748-0. Denna samlingsvolym presenterar elva engelskspråkiga artiklar om språkekologi. Volymen har sitt upphov i en konferens vid Agders universitet 2008, varifrån sex bidrag är hämtade. Därutöver har alltså fem andra forskare också fått bidra till boken. Denna tar mycket explicit sin utgångspunkt i Einar Haugen formulering av begreppet, och Stig Eliassons och Jereon Darquennes bidrag ger närmare beskrivningar av hur Haugen använder och definierar begreppet, och hur andra har sett på det. Utöver dessa finns två andra mera teoretiskt inriktade artiklar. Kees Versteegh diskuterar t.ex. hur man kan se på skillnader mellan patrilineära och matrilineära samhällen och deras konsekvenser för språkförändring. Peter Trudgills artikel tar sin utgångspunkt i Haugens definition av (standardiserade) språk och (ostandardiserade) dialekter och Kloss distinktion mellan Abstand- och Ausbau-språk, där det förra – kort sagt – innebär språk som inte har närmare släktingar (som ungerska och engelska) och det senare språk som ingår i ett dialektkontinuum, som de fastlandsskandinaviska eller de västslaviska språken. Distinktionerna och förändringar i dessa diskuteras utifrån en rad konkreta exempel, som sträcker sig från Skandinavien, över Balkan, Katalonien och andra delar av Europa till Karibien och Polynesien. Utöver dessa fyra mera övergripande, teoretiska artiklar delas resten av boken upp i två ytterligare delar, en om språkekologi i ett europeiskt perspektiv, och en i ett utomeuropeiskt. Dessa sju artiklar fokuserar närmare på ett antal utvalda teman eller områden, där språksituationen beskrivs och analyseras, ofta med en historisk bakgrund. Gro Renée Rambøs artikel behandlar mera specifikt språkkontakten mellan hanseater och skandinaver under medeltiden, och Ernst Håkon Jahr tar sig an den norska språksituationen, med fokus på de norska dialekterna. Här finns också specifika bidrag som behandlar olika aspekter av språksituationen på Iberiska halvön, i Botswana, Sydafrika, Nya Zeeland och situationen för kreolspråket Bequia English på St Vincent och Grenadinerna i Västindien. Boken är försedd med ett omfattande sak- och personregister. L.-O.D.

*

Erzählen im mittelalterlichen Skandinavien II, herausgegeben von Robert Nedoma, 209 s., Wien 2014 (Praesens Verlag). (Wiener Studien zur Skandinavistik (WSS) Band 22.) ISBN 978-3-7069-0777-4; ISSN 1817-8952. Volymen *Erzählen im mittelalterlichen Skandinavien* – som

är en uppföljare av den bok med samma titel som år 2000 utgavs av Robert Nedoma, Hermann Reichert och Günter Zimmermann – samlar åtta artiklar. Flera bidrag tar utgångspunkt i de norröna sagorna. Andrea Rau och Markus Greulich undersöker sålunda i en lång artikel under rubriken ”Männer in Wort und Tat” maskulinitet, varvid fem sagatexter fokuseras vilka utgör senare delen av *Möðruvallabók*. Den ingående analysen i artikeln kan inte relateras närmare i denna korta kröniketext. Författarna resumerar bl.a. att i texterna förekommande motiv ”machen diesen letzten Abschnitt der Handschrift zu einem faszinierenden Zeugnis einer Gesellschaft im Umbruch und ihrer Reflektion der Bedingtheit von Kultur” (s. 131). Marina Mundt belyser Egilssagans kapitel 78 som handlar om *Böðvars* död och den välkända dödsklagan över en bortgången ungdomson. Mundt diskuterar texten i relation till ett persiskt verk, *Firdausis’ Shahnama*, vilket kan ha varit känt för sagans förmodade författare Snorri Sturluson. Visserligen känner vi inte till någon nordisk översättning av *Shahnama* men det är enligt Mundt fullt möjligt ”dass das Gesamtwerk oder Teile davon in einem der Bildungszentren des mittelalterlichen Skandinavien vorhanden waren – egal in welcher Sprache” (s. 67). Verket var hur som helst känt i medeltidens Europa och vi vet att Snorri haft goda möjligheter att ”schöngestige Ideen und Sujets seiner Zeit kennen zu lernen” (ibid.). Hans Kuhn rekonstruerar på basis av *Andra rímur* en fornaldrarsaga **Andra saga* och belyser därvid vissa genretypiska drag. Susanne Kramarz-Bein gör sig intressanta ”familienhistorische Überlegungen” på basis av *Karlamagnús saga*, närmare bestämt utifrån den första av dess ”böcker” (ty. *Branche*); inte minst de metodologiska övervägandena äger i denna artikel intresse. I Hendrik Lambertus bidrag står riddarasögur i centrum, och här visas att det främmande och magin i sagornas berättarkosmos står i nära förbindelse med varandra: ”die Magie [kann] eine markante Chiffre des Fremden sein” (s. 154), låt vara att relationen mellan det främmande och magi också uppvisar andra bottnar. Matthias Teichert presenterar i sitt bidrag ett helt kabinett med mer eller mindre osannolika varelser – levande döda, varulvar, drakar och sjömonster m.fl., vi möter dessutom en konstgjord *trémaðr* – vilka studeras narratologiskt; perspektiven framåt mot romantiken och vidare in i vår tids ”horror fiction” är uppenbara. Volymens redaktör Robert Nedoma uppehåller sig vid etymologiska studier rörande några ord under rubriken ”Miscellanea Eddica”. Adjektivet *bláhvítr*, som finns på ett par ställen i *Eddan*, tolkas som ’sehr weiss, strahlend (leuchtend) weiß’, och *Ysia* i *Rígsþula* diskuteras och sätts in i ett möjligt etymologiskt sammanhang. Det omdiskuterade ordet *ogur-/ógurstund* i *Völundarkviða* dryftas där-

till, utan att problemet vad jag kan se slutgiltigt lösts. Norska runinskrifter från senare delen av vikingatiden behandlas till sist av Michael Schulte i en artikel med underrubriken "Von der Gedenkformel zur Fürbitte und historische Narration". De narrativa funktionerna i dessa texter träder väl mer sällan i förgrunden men kommer i varje fall till synes i några inskrifter; på ristningen från Senja heter det exempelvis (i västnordisk normalisering) "Fórum drengja ll Fríslands á vit / ok vígs fótum ll vér skip-tum" ("Wir fuhren zum Treffen mit Frieslands Burschen/Recken und tauschten die Kampfkleider aus"). Många olika problem sätts som synes under luppen i denna volym. Här behandlas maskulinitet, magi, fantastik och "horror", och de perspektiv som läggs på texterna är mångsidiga genom studier med bl.a. litteraturantropologiska och litteraturpsykologiska, genretypologiska och motivhistoriska ansatser. Härtill kommer även en filologisk och en runologisk artikel. Bokens tematik är inte alltför snävt avgränsad, bidragen är dessutom av högst varierande längd och det finns en del formella olikheter bidragen emellan. Dessa skillnader mellan artiklarna gör dock inget, istället presenteras här ett smörgåsbord där västnordiskt intresserade läsare alltid hittar något av intresse. L.-E.E.

Kirsi Salonen, Kurt Villads Jensen & Torstein Jørgensen (red.), Medieval Christianity in the North. New Studies, 276 s., Turnhout 2013 (Brepols). ISBN 978-2-503-54048-1. Redaktörerna för föreliggande bok inleder med att peka på den ofta stereotypa synen på Norden som perifert och outvecklat innan det inlemmas i den europeiska kristna världen, något som med ett likaså stereotypt perspektiv ofta ses som en direkt överföring av de kristna värderingarna där det nya undantränger och ersätter det gamla utan att det senare lämnar några spår. Civilisation ersätter barbari. Med boken vill man bidra till den viktiga diskussionen om relationen mellan Norden och kontinenten under medeltiden och öka vår förståelse av Nordens roll i det framväxande kristna Europa. Boken innehåller tio artiklar med nog så olika anslag och dessutom en avslutande reflektion av den amerikanske medeltidsforskaren Patrick Geary. I en inledande artikel påvisar Else Mundal de kvarliggande förkristna element som kan urskiljas i det bevarade materialet i det som hon karakteriserar som "popular religion", här representerat av övernaturliga väsen som *landvættir*, *fylgjur* och *nornir*. I en följande artikel diskuterar Stefan Brink framväxten av de tidigaste kyrkliga strukturerna, från 900- och 1000-talets etablering av kristen tro till den senare utformningen av kyrkans infrastruktur och de faktorer som stimulerade dessa processer. Kosthålllets reglering enligt kyrkan och i praktiken behandlas av Sæbjørg Walaker

Nordeide och Jennifer R. McDonald, följt av en artikel om de religiösa funktioner som vin och öl hade i det medeltida nordiska samhället av Lars Bisgaard. Kurt Villads Jensen diskuterar Skandinaviens roll som både centrum och periferi i etableringen av europeisk kristendom och påpekar att spridningen av kulturella fenomen aldrig är enkelriktad utan snarare alltid ingår i en pågående förhandling mellan sändare och mottagare, en viktig insikt som får avgörande betydelse för vår syn inte endast på kristnandet men också på framväxten av ett kulturellt sammanhållet Europa med alla dess varianter. I en följande artikel undersöker Torben Kjersgaard Nielsen kristnandeprocesserna i Baltikum under 1100- och 1200-talet och argumenterar att kristnandet genomfördes med tvång och som del i en korstågsrörelse. Claes Gejrot förflyttar oss till Sverige och de sista decennierna av 1300-talet och behandlar birgittinernas insatser för Birgittas kanonisering. Påvens ingripande i form av dispensation i äktenskapsfrågor och hur detta återspeglas i det skandinaviska materialet behandlas av Kirsi Salonen. De två sista bidragen i boken behandlar juridiska frågor. Torstein Jørgensen diskuterar prästers våldsamhet och hur denna behandlas i kanonisk respektive civil lag medan Bertil Nilsson använder sig av en fallstudie för att beskriva uppfattningen om prästers sexualitet och hur denna behandlas i kyrkorätten under 1400-talet. Som man kan se från denna korta resumé av artiklarnas temata innehåller boken många och ofta löst sammanhängande perspektiv på medeltidens kristendom i Norden. Samlingen utgör en del av rapporteringen från ett projekt, *Nordic Centre of Medieval Studies* (verksam under åren 2005–2010), finansierat av *Nordisk samarbidsnemnd for humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning* (NOS-HS) och med deltagare från universitetet i Bergen, Göteborg, Odense och Helsingfors. K.G.J.

Ann-Catrine Edlund och Susanne Haugen (red.), Människor som skriver. Perspektiv på vardagligt skriftbruk och identitet, 199 s., Umeå 2013 (Umeå universitet och Kungl. Skytteanska samfundet). (Nordliga studier 4; Vardagligt skriftbruk 2.) ISBN 978-91-88466-85-3, ISSN 2000-0391;4. Denna samlingsvolym från det tvärvetenskapliga nätverket *Vardagligt skriftbruk* är den andra volymen i skriftserien med samma namn. Den bygger i stort sett på det symposium som nätverket höll i mars 2011, men volymen innehåller också några artiklar som inte presenterades där. Nätverket består av ett tjugotal forskare från nordiska språk, historia, etnologi, litteraturvetenskap och didaktik, de flesta svenska forskare. Temat är ”vardagliga skriftpraktiker och identitet”, och utöver redaktörernas inledning delas volymen i en större del med historiskt perspektiv (7 ar-

tiklar) och en mindre del med didaktiskt perspektiv. Bland artiklarna kan nämnas Britt Liljewalls som reflekterar över hur personers identitet kan friläggas genom läsning av 1800-talsbrev. Per-Olof Erixon behandlar stildrag i den västerbottniska författaren Thorsten Jonssons noveller från 1939. Det handlar om hur "hårdkokthet" skapas i litteraturen. Gunnar Thernhag behandlar textsamlade på 1800-talet, närmare bestämt ett fall där en smed i Skåne samlat på vistexter, och han diskuterar också samlade som fenomen och beskriver olika samlarter: souvenirsamlaren, fetichsamlaren och de systematiska samlarna. Berit Lundgren redovisar en nylig undersökning av ett tjugotal skolbarns reflektioner kring skrivande. Barnen har fått diskutera identitet i förhållande till skrift i samtalsgrupper. Artikeln utgår från fem metaforer för identitet: *olikhet, självförverkligande/subjektivitet, medvetenhet, berättelse och position* (Moje & Luke 2009), och förf. försöker relatera barnens diskussioner om olika sorters skrivande/läsande (med hjälp av dataspel, mobiltelefon, penna etc.) till dessa. L.-O.D.

Sigurður Jónsson, Christer Laurén, Johan Myking & Heribert Picht, Parallelspråk og domene. Nordisk språkplanlegging på 2000-tallet, med særlig vekt på forsknings og utdanningssektorn, 196 s., Oslo 2013 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-726-8. Denna bok vars huvudtitel egentligen är upprepad på alla de fem nordiska standardspråken behandlar språkpolitik. Huvudsyftet är att diskutera de två begreppen parallellspråkighet och domändynamik, särskilt då i den högre undervisningen och forskningen. Boken är samförfattad av de fyra författarna, och skriven på alla de tre skandinaviska språken samtidigt, så att förf. kan växla språk inte bara mellan kapitlen utan också mellan avsnitten i dem. Boken inleds med några reflektioner om engelskans plats i forskning och högre utbildning, och vad det har för konsekvenser. Förf. pekar bland annat på paradoxen att skälen för att använda de nordiska språken för det avancerade tänkandet är stort, samtidigt som vi behöver bli flerspråkigare i vår forskning. I kapitel 2 görs en genomgång av senare tiders språkpolitiska diskussioner och initiativ såsom utredningar och lagstiftning. Detta går igenom språk för språk: danska, finska, isländska, norska och svenska, vilket följs av särskilda avsnitt om fördelningen mellan finska och svenska i Finland, färöiska och grönländska samt samiska. I kapitel 3 görs jämförelser mellan de olika länderna, och förf. pekar bl.a. på hur olika det ser ut på lagstiftningens sida, där Finland, Island och Sverige nyligen infört (reviderat) språklagar, medan Danmark valt att inte göra det. I Norge är diskussionen inte i mål ännu. Kapitel 4 tar sig sedan an de två centrala

begreppen parallellspråkighet och domänförlust. Inte minst bemödar sig förf. om att klargöra hur begreppen kan användas på olika sätt. Kapitel 5 värderar analysen av begreppen och utvecklingen, och förf. föreslår fler språkpolitiska beslut, bl.a. föreslås en nordisk vetenskapsakademi, ett nordiskt citatindex som listar allt som citeras på språk i Norden samt diverse belöningar till studenter och universitetsanställda. Förf. argumenterar för omfattande användning av de nordiska språken i forskning och högre utbildning, och boken utmynnar i ett program: *Den nordiska modellen*.
L.-O.D.

Lennart Elmevik & Ernst Håkon Jahr (utg.), Talemålsforskning i Norden dei siste 100 åra. Eit symposium i Åseral i 2011 i høve 100-årsjubileet for Didrik Arup Seips hovudfagsavhandling om åsdølsmålet, 157 s., Uppsala 2013 (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 127.) ISBN 978-91-87403-03-3, ISSN 0065-0897. Didrik Arup Seip tog hovedfagsexamen i dåvarande Kristiania 1911. Hans uppsats om åsdølsmålet kom att bli mönsterbildande, och 2011 hölls ett symposium om talspråksforskning vid Agders universitet. Denna samlingsvolym bygger till största delen på artiklar som presenterades vid detta symposium, men den innehåller också två andra artiklar. Den inleds med en bakgrundsartikel av Ernst Håkon Jahr, som bl.a. beskriver personen Didrik Arup Seip som språkpolitiker och språkhistoriker. Han var professor i nordiska språk i nästan 40 år och kom att ha ett stort inflytande på nordistiken i Norge och Norden. En lite mera personnära beskrivning av Seip ges av Kjell Venås. Gro-Renée Rambø ger en kortare beskrivning av Seips doktorsavhandling om lånord, och sätter in den i sitt språkliga och språkvetenskapliga sammanhang. Martin Skjekkeland ger en beskrivning av åsdølsmålet, där Seips beskrivning tas till utgångspunkt för en beskrivning av dialekten idag. Jan K. Hognestad behandlar tonemrealiseringen i Agdermålen, med särskild hänsyn till åsdølsmålet. Agder utgör ju ett gränsland mellan de västnorska högtonsmålen och de östnorska lågtonsmålen. Här kontrasteras moderna undersökningar av dialekten med Seips beskrivning. De fyra avslutande artiklarna utgör vetenskapshistoriska översikter över talspråksforskningen i de tre skandinaviska länderna samt England, skrivna av Helge Sandøy, Lars-Erik Edlund, Tore Kristiansen och Peter Trudgill.
L.-O.D.

Lars Boje Mortensen & Tuomas M.S. Lehtonen, with Alexandra Bergholm (red.), The Performance of Christian and Pagan Storyworlds. Non-Canonical Chapters of the History of Nordic Medieval Literature, 448 s.,

Turnhout 2013 (Brepols). ISBN 978-2-503-54236-2; e-ISBN 978-2-503-54261-4. Forskningen och inte minst undervisningen inom de discipliner som arbetar med nordisk medeltid har alltid mer eller mindre dominerats av texter som betraktats som kanoniska, som t.ex. de isländska sagorna eller eddadiktningen. Utanför denna kanon befinner sig inte endast en mängd texter på folkspråket ofta relaterade till en muntlig tradition; också den stora betydelsen latinets spelade har ofta nedtonats. Föreliggande bok är ett lyckat försök att bryta den kanoniska dominansen och rikta blicken mot mer perifera typer av material, ett syfte som redaktörerna beskriver som följer: "In this way there is a general emphasis on 'lived' literature, performativity, and social and religious identities attached to, or mainly documented through, certain smaller literary forms or specimens. At the same time we want to foreground the widespread use of Latin and the interface between Latin and the vernacular. With these 'non-canonical chapters' we wish to open up new directions for the writing of a possible future history of Nordic medieval literature, in which this undergrowth of texts lying in the borderlands between song, spoken and written, and between Latin and the vernaculars across the entire linguistic spectrum is allowed to play a role." (S. 3.) Den gemensamma utgångspunkten för studierna som presenteras i volymen är att texter under medeltiden ofta var del av ritualer och framföranden som var avsedda (mer eller mindre medvetet) att skapa identitet och tillhörighet. För att beskriva detta använder författarna i boken begreppet *storyworlds*, som alltså anses vara grundläggande för identiteter på alla nivåer. En intressant markering här är också att kristna berättelsevärldar får primat i förhållande till förkristna (här använder redaktörerna det problematiska *pagan*, präglad av den kristna kyrkans negativa syn på de förkristna världsbilderna som "hedniska"). Det är också nytt i den här boken att den finska litteraturen, för medeltidens del på latin men i tidig modern tid i viss mån också på folkspråket, har tagits med i diskussionen. Detta skapar en dynamik som vi vanligen inte upplever när vi läser studier av skandinavisk litteracitet. Boken är indelad i fyra avdelningar och omfattar totalt tretton artiklar förutom den omfattande och mycket intressanta inledningsartikeln. I en första avdelning, "The Impact of Latin Song, Book and Service", fokuserar författarna på latinsk litteracitet främst inom kyrkans sfär. Här får t.ex. liturgin en välförkänt uppmärksamhet i Åslaug Ommundsens artikel medan Toumas Heikkilä och Toumas M. S. Lehtonen båda diskuterar latinets roll i Finland och i relation till den folkspråkliga kulturen. I en andra avdelning, "Christian Discourse Framing Pagan Stories", behandlar de inledande två artiklarna av

Jonas Wellendorf och Henrik Janson mötet mellan latinsk och förkristen tradition. Här kompletteras i Jansons artikel begreppet *storyworld* med en idé om 'oral Christianity', en kristen berättelsevärld som mött och blandats med folkspråkliga berättelsevärldar under den långa period med kontakter som föregick de mer institutionella kristnandeprocesserna. I den sista artikeln i denna avdelning introducerar Lauri Harvilahti i sin diskussion om etnokulturell kunskap och mytologiska modeller begreppet *ethnocultural poetics* för kunskapen om ord, berättelser, myter och andra uttrycksformer som förekommer i den egna kulturen, det som kan anses vara förutsättningen för att vi ska kunna föra den inhemska traditionen vidare. De tre artiklarna i den här avdelningen samverkar till att öppna många nya perspektiv på medeltidens berättelsevärldar och bryter ned den efter hand meningslösa oppositionen mellan muntlig tradition och skriftfästa texter som alltför ofta leder till låsta positioner mellan forskare från olika traditioner. Bokens tredje avdelning, "Educating and Disciplining the community", innehåller fyra artiklar om texter som i en eller annan form av framförande kan anses ha haft som syfte att skapa identitet eller sammanhang i det medeltida samhället. Här behandlas texter som den norska stavkyrkopredikan och islänningasagor av Aidan Conti respektive Slavica Ranković och en latinsk krönika om Henrik av Livonien av Linda Kaljundi. Här kan man alltså notera att också de kanoniska texterna trots allt får en viss uppmärksamhet också i denna bok. I den avslutande delen, "Oral Poetics through the Social Spectrum", kommer å andra sidan de mer marginella, för att inte säga glömda, texterna mer i fokus. Här diskuterar Pertti Anttonen två medeltida ballader med finsk bakgrund medan Else Mundal behandlar genrer som vi kan se spår av i det bevarade materialet men som i övrigt har gått förlorade eftersom de inte nedtecknats, främst genrer som knyts till exempelvis uttryck för sorg i form av sånger framförda av kvinnor. I bokens avslutande artikel diskuterar Senni Timonen traditionen för en karelsk folkvisa om jungfru Marias havandeskap som ett exempel på hur en kristen berättelse assimileras och förändras i muntlig tradition och skapar en ny berättelsevärld, ett exempel som påminner om den 'muntliga kristendom' som Henrik Janson diskuterar i sin ovannämnda artikel. Boken är resultatet av samarbetet i en arbetsgrupp inom nätverket *Nordic Centre of Medieval Studies* (verksam under åren 2005–2010) finansierat av *Nordisk samarbetsnemnd för humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning* (NOS-HS) och med deltagare från universiteten i Bergen, Göteborg, Odense och Helsingfors och är ett gott exempel på hur samarbete av det här slaget kan leda till spännande nya perspektiv.

K.G.J.

Anna Kuusmin & M.J. Driscoll (utg.), White Field, Black Seeds. Nordic Literacy Practices in the Long Nineteenth Century, 214 s., Helsinki 2013 (Finnish Literature Society). (Studia Fennica Literaria 7.) ISBN 978-952-222-444-6; ISSN 1458-5278. Titeln på denna samlingsvolym anspelar på en spridd finsk gåta som i förordet görs fullständig med "who can sow?". Det är alltså en gåta som syftar på vitt papper, svart bläck och skrivkonsten. Boken är en tvärvetenskaplig samlingsvolym med temat skrivande i Norden på 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Den tar som utgångspunkt att många oskolade personer i Norden faktiskt fattade pennan och skrev. Boken inleds med en översiktsartikel av utgivarna, där man bland annat pekar på skillnaderna mellan Island och övriga Norden. Det folkliga skrivandet på Island har inte bara en stolt medeltida tradition, utan en kontinuitet sedan dess. Boken innehåller utöver utgivarnas förord 13 artiklar i ämnet skrivna av företrädesvis nordiska forskare. Den första av artiklarna är dock skriven av Martyn Lyons, som sätter in skrivande bland de lägre klasserna i ett europeiskt perspektiv. Av de övriga artiklarna behandlar två svenska förhållanden, medan fyra handlar om isländska förhållanden och sex om finska. Det finns alltså en tyngdpunkt på Finland och Island. Innehållet varierar från studier av specifika material eller enstaka skribenter eller boksamlare till mera metodologiska diskussioner.

L.-O.D.

*

Maja Bäckvall, Skriva fel och läsa rätt? Eddiska dikter i Uppsalaeddan ur ett avsändar- och mottagarperspektiv, 268 s., Uppsala 2013 (Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet). ISBN 978-91-506-2342-0. Sedan början av 1990-talet har *nyfilologi*, senare mer träffande benämnd *materialfilologi*, som hade sin utgångspunkt i att en kritik av de traditioner för textkritik och utgivning av medeltidens texter som utvecklats inom romansk filologi kommit att skapa debatt också inom nordisk filologi. För norrön filologis vidkommande måste det definitivt konstateras att denna debatt har varit fruktbar och att den har fört med sig ett intresse för nya frågeställningar relaterade till medeltidens manuskriptkultur liksom metodologiska diskussioner bland filologer. Förvisso kan det ibland tendera att bli närmast en fråga om trostillhörighet om man är traditionell filolog eller materialfilolog snarare än om de frågeställningar man arbetar med eller de metoder man etablerar; efter hand ser det emellertid ut som om vi närmar oss ett skede i debatten där filologin kan konsolideras som en viktig deltagare i den flervetenskapliga diskussionen om medeltidens kultur. Maja Bäckvall tar i sin avhandling i hög grad en plats inom mate-

riell filologi med sitt sätt att närma sig handskriften, *textbäraren*, Codex Upsaliensis DG 11 4to, för de flesta väl mest känd som *Uppsalaeddan*. Med sin frågeställning om hur de eddadikter som ingår i Snorri Sturlusons *Edda* har förståtts av skrivaren i den aktuella handskriften lämnar hon emellertid den strikta materialfilologin och väljer i stället ett perspektiv på produktion och reproduktion av text ur ett avsändar- och mottagarperspektiv. Detta visar sig vara både relevant och leda till intressanta iakttagelser angående receptionen av *Edda* liksom de aktuella dikterna i det tidiga 1300-talet. Där rent materialfilologiska studier ofta kan framstå som rent deskriptiva kommer Bäckvall med sitt sätt att kombinera ett materiellt perspektiv med ett receptions perspektiv betydligt längre i sin analys. Det blir inte längre fråga om att finna vägen tillbaka till Snorri Sturlusons ur-*Edda* eller *arketypen* utan snarare blir det skrivaren (Bäckvalls ersättare som "hjärte" när författaren inte längre är central) som sätts i fokus; det är skrivarens läsning som återspeglas i avskriften och utifrån resultatet kan Bäckvall säga något om samtidens reception. Maja Bäckvalls avhandling har skrivits som en del av det projekt om Uppsalaeddan, *Originalversionen av Snorre Sturlusons Edda? Studier i Codex Upsaliensis*, som drivits vid Institutionen för nordiska språk i Uppsala med stöd från Vetenskapsrådet. K.G.J.

Else Mundal (red.), Dating the Sagas. Reviews and Revisions, 218 s., København 2013 (Museum Tusulanum Press). ISBN 978-87-635-3899-2. Ett återkommande diskussionsämne i sagaforskningen rör de individuella sagornas ålder och den relativa kronologin för hela materialet. Generationer av forskare har anlagt olika synsätt på dateringsfrågorna och ofta kommit fram till nog så divergerande resultat. I föreliggande bok har redaktören Else Mundal samlat bidrag från norrönforskare som på ett eller annat sätt intresserat sig för dateringsfrågor. Bidragen i boken speglar tydligt de olika perspektiv som lagts på dateringsfrågorna, från Jürg Glausers bidrag som närmast konkluderar med att en datering av det enskilda verket är omöjlig att nå och kanske inte heller relevant eller intressant för vår läsning av sagorna till exempelvis Jonna Louis-Jensens intressanta diskussion om möjligheten att datera arketypen av en saga där relationen mellan *Egils saga Skallagrímssonar* och *Eyrbyggja saga* är central. En fråga som återkommer i många av artiklarna liksom i Else Mundals inledning rör dateringens objekt. Är det verket, alltså det som skapats av en – nog så anakronistiskt och romantiskt definierad – författare, den föregivet muntliga traditionen för den enskilda sagan eller den enskilda redaktionen av exempelvis *Gísla saga Súrssonar* vi önskar

datera? I senare tids debatt har också de olika handskriftsvittnena till ett verk (och då inte endast som vittne till arketypen) liksom frågan om själva genrens datering kommit i centrum. Jürg Glauser diskuterar dessa frågor grundligt med utgångspunkt i de centrala litteraturhistoriska verk som behandlar genren och sätter dem i relation till varför det alls är nödvändigt eller viktigt att komma fram till en absolut eller relativ datering. Hans slutsats, som inte helt får implikationer för de övriga bidragen i boken är värd att citera i sin helhet: "If the previously frequent image of blossoming and withering, that is, of the rise, the classical phase and the decline of a genre, is replaced by the now more familiar metaphor of the text as a fluid continuum, then dating – if it is at all philologically possible – can only refer to and define a selected – that is, isolated – stage in this process of textual changes and instabilities (regardless of whether the text happens to be in an oral, written or other medial form). Thus, the dating of a saga, on whatever basis it is made, can never represent more than a small section of the text's development. It is – to use an image from modern media history – a photographic recording, or perhaps rather a still of a film, which otherwise is largely lost." (S. 28). De flesta bidragen i boken behandlar dateringen av enskilda sagor eller grupper av sagor, som t.ex. å ena sidan Theodore Anderssons försök på en datering av *Fóstbræðra saga* och Torfi Tulinius argumentation utifrån en kontextualiserande analys för dateringen av *Eyrbyggja saga* eller å andra sidan Emily Lethbridges mer generella reflektioner om datering utifrån arbetet med *Gísla saga Súrssonar*. Jonna Louis-Jensens metoddiskussion är nödvändig och högst relevant för våra fortsatta försök att datera något steg i en texts tradering, vare sig det är arketypen, en avgränsad redaktion eller ett enskilt textvittne och visar tydligt vikten av att explicit klargöra de teoretiska och metodologiska utgångspunkterna. Detta är högst relevant när vi diskuterar relationen mellan traditionell filologi och den så kallade nyfilologin; att förkasta traditionell filologisk metod som irrelevant för de frågor som ställs inom nyfilologin kan annars ofta framstå som mest beroende på bristande insikter i traditionen eller till och med lättja. Boken blir därmed ett viktigt bidrag till diskussionen inte bara om dateringsfrågor men också om filologins roll inom de humanistiska disciplinerna.

K.G.J.

Ríta Duppler & Astrid van Nahl, Isländisch. Ein Lehrbuch für Anfänger und Fortgeschrittene, 261 s. + cd-skiva i insticksficka i slutet, Hamburg 2013 (Helmut Buske Verlag). ISBN 978-3-87548-660-5. Den lärobok i nyisländska som Ríta Duppler och Astrid van Nahl här presenterar är

uppbyggd kring 18 lektioner. Till varje lektion finns ett textstycke, en dialogdel, en grammatikdel, en del som ger uppgifter om realia men också kan berätta om språkbruk i anslutning till den text som lästs samt en avslutande övningsdel. Under lektion 1 finner man exempelvis en text där barnen Elena och Lars, som bor i Bonn, är på väg till Island. ”Þau eru að fara með flugvél til Íslands að heimsækja afa sinn og ömmu sína”. En dialog på flygplanet utspelar sig mellan flygvärdinnan och barnen. Väl på Island åker de mot Reykjavík till mormor och morfar, besöker bl.a. ett kafé, är ”á Þingvöllum”, åker till Akureyri, åker ”með rútu til Borgarness”, kommer tillbaka till Reykjavík och återvänder sedan hem. Det jag finner vara särskilt prisvärt i läroboken är dialogerna som systematiskt återkommer under de olika lektionerna. Vidare är det värdefullt att ta del av realia och uppgifter om språkbruk som alltså lämnas i en särskild avdelning. Under den första lektionen får man t.ex. veta hur man åker från Tyskland till Island, man får veta hur förnamn och patronymika används på Island samt presenteras för ett tiotal ”nützliche Wendungen”. Senare i boken får vi veta vilka hälsningsfraser som används, vilka särskilda isländska helgdagar som finns, vi får lära oss lite om isländska platser samt får praktiska informationer om larmnummer vid sjukdom m.m. Det är uppenbart att bokens läsare skall få en bild av det moderna Island och hur det fungerar, och mot det kan ju inget invändas. En översikt över isländsk grammatik lämnas i slutet av boken, liksom man får lösningar till uppgifterna och en ordförteckning. Vad man kan se synes progressionen i boken vara väl genomtänkt, något som knappast förvånar med tanke på de tidigare erfarenheter författarna besitter. *Isländisch. Ein Lehrbuch für Anfänger und Fortgeschrittene* bygger nämligen på tidigare läromedel som författarna sammanställt och praktiskt utprövat. L.-E.E.

Odd Einar Haugen (red.), Handbok i norrøn filologi, 2. utgåve, 797 s., Bergen 2013 (Fagboksförlaget). ISBN 978-82-450-1109-8. För ett tiotal år sedan (2004) publicerade en grupp norska filologer under ledning av professor Odd Einar Haugen en handbok i norrøn filologi som har kommit att bli ett standardverk i norsk undervisning på fältet. Boken har senare översatts till tyska (de Gruyter 2007). Nu har man utgivit en andra upplaga på norsk som förutom att utgöra en revision av den första upplagens texter har utvidgats med tre helt nya avsnitt om den norröna lärdomslitteraturen, norrøn mytologi och om diplom och lagtexter av Jonas Wellendorf, Bernt Øyvind Thorvaldsen respektive Jon Gunnar Jørgensen. Boken har därmed blivit än mer omfattande än den första upplagan men också ännu mer oundgänglig för studenter eller den som undervisar

i ämnet. Den innehåller introduktioner till paleografi och kodikologi, till arkivkunskap, norrönt och mellomnorskt språk, till medeltidens namn, runologi och de centrala genrerna i norrön litteratur i välskrivna och uppdaterade texter. Det norröna perspektivet i boken är främst norskt om än också centralt isländskt material behandlas i flera av avsnitten; med tanke på den uppmärksamhet det isländska materialet ofta får på bekostnad av t.ex. det norska 1200-talsmaterialet är detta emellertid ingen stor sak. För svensk och dansk medeltidsfilologi finns ingen motsvarighet till detta introduktionsverk, något som definitivt kunde ha varit ett sätt att väcka nytt intresse också för det östnordiska medeltidsmaterialet. Kanske kunde föreliggande bok inspirera filologer i de östra delarna av Norden att samlas om en motsvarande handbok? K.G.J.

Odd Einar Haugen, Norröne Grammatik im Überblick. Altisländisch und Altnorwegisch, aus dem Norwegischen von Astrid van Nahl, 208 s., Hamburg 2013 (Helmut Buske Verlag). ISBN 978-3-87548-664-3. Odd Einar Haugens grammatik över det fornvästnordiska språket riktar sig främst till skandinavistikstudenter, och är en förkortad utgåva av författarens *Grunnbok i norrønt språk* som kom i en första upplaga 1993 och i en fjärde 2001. Självfallet bygger Haugen vidare på klassiska arbeten som Adolf Noreens *Altnordische Grammatik* (1884, 1923), Marius Nygaards *Norrøn syntax* (1905) och Ragnar Iversens *Norrøn grammatikk* (1923, 1973) – författaren lyfter också fram ett referensverk som Jan Terje Faarlunds *The Syntax of Old Norse* (2004). Författaren säger sig ha en ambition att ”die traditionelle Darstellung, wo immer ich konnte, zu vereinfachen und zu erklären”, och en läsning av grammatiken visar enligt krönikörens mening att Odd Einar Haugen härvidlag lyckats tämligen väl. Grammatiken har en synkron anläggning, dvs. språkformerna förklaras ur det medeltida språkets perspektiv och inte, som varit vanligt, utifrån ett äldre språkligt tillstånd. Det innebär konkret att substantivfleksionen beskrivs utifrån böjningsformernas utseende och inte utifrån egenskaper som gällt de urnordiska stammarna. Bland mycket annat noteras i grammatiken en lättfattlig beskrivning av ljudläran. I kap. 3 uppställs dels fonologiska regler, dels morfologiska, vilka pedagogiskt sammanfattas i en tabell s. 58 f. Grammatiken är som sagt synkron, vilket innebär att författaren ser ett *j*-inskott framför *a* och *u* i gen. plur. *stefja* och dat. plur. *stefjum* (i förhållande till *stef* ’vers’ m.m.) och ett *v*-inskott framför *i* och *a* i dat. sing. *hoggvi* och gen. plur. *hoggva* (i förhållande till *hogg* ’hugg’ m.m.). Historiskt sett är ju *-j-* resp. *-v-* i dessa exempel en del av stamsuffixet i *alla* former av ordet i de aktuella *ja-* och *wa-*stammarna,

även i exempelvis **staffa* > *stef* n. och **haggwa* > *hogg* n. Valet av ett synkront perspektiv är inte i alla stycken problemfritt. Det blir i framställningen uppenbart att författaren flera gånger måste luta sig mot den språkhistoriska bakgrunden, och det är ju rätt så givet. Vid beskrivningen av substantivflektionen t.ex. finns intill de skilda flektionstyperna hänvisningar till de urnnordiska stammarna, och i en sammanfattande tabell markeras de former där *u-* resp. *i-*omjud verkat. Men det är nog ändå uppenbart att det finns fördelar med den valda modellen, och som helhet är det en grammatik med stora förtjänster. Ett som jag tycker intressant kapitel är det som berör valens, där det norröna språkets verbtypologi presenteras. Uppställda syntax- och kongruensregler liksom beskrivningen av ellipser, opersonliga konstruktioner och akkusativ med infinitiv förmedlas också på ett pedagogiskt sätt. En omfattande översikt över grammatiska termer och ett ordregister avslutar boken. Grammatiken har översatts till tyska av Astrid van Nahl, som härvidlag har gjort ett storartat arbete.

L.-E.E.

Guðbjörg Kristjánsdóttir (utg.), Íslenska teiknibókin, 178 s., Reykjavík 2013 (Crymogea). ISBN 978-9935-420-32-9. Medeltidens handskrifter kännetecknas ofta av färgrika illuminationer och utbroderade initialer. För det nordiska materialet är förvisso denna färgprakt och utsmyckning något nedtonad om man jämför med det europeiska materialet. Mönster för hur dessa utsmyckade initialer och större illuminationer spreds över hela det europeiska området och gav hantverkarna förebilder eller mönster vilka ofta kan knytas till olika europeiska traditioner. För det norska och isländska materialet har det t.ex. förts diskussioner om engelsk respektive kontinental påverkan. För isländskt vidkommande finns det en bevarad mönsterbok som ger oss en bild av de förebilder hantverkarna som utsmyckade de isländska handskrifterna hade, den så kallade *Íslenska teiknibókin*. Denna handskrift innehåller en mängd mönster som kunde användas vid utsmyckningen av nyproducerade handskrifter. En utgåva av denna handskrift är av stort intresse för forskare inom alla discipliner som på något sätt studerar den isländska handskriftskulturen. Guðbjörg Kristjánsdóttirs faksimilutgåva av handskriften fyller därför redan i utgångspunkten ett behov för att tillgängliggöra detta material. Men utgåvan ger så mycket mer information. I en inledning diskuterar författaren med stor insikt de frågor som rör de olika händer som utfört teckningarna i handskriften och hon kommer dessutom in på de förebilder som tecknarna kan ha haft. Handskriften får en noggrann beskrivning. Därefter följer faksimilbilderna av blad efter blad

i handskriften, varje sida av bladen i avbildning på högra sidan av uppslaget och kommenterad på motstående sida, ett föredöme för hur en handskrift kan presenteras. Eftersom handskriften har bevarats fragmentariskt till vår tid är det också en mycket god lösning att presentera fördelningen av blad över olika lägg på sidorna 73 till 75; detta ger läsaren en överblick över sammansättningen av den bevarade handskriften. Förlaget Crymoea utmärker sig i den isländska förlagsbranchen i dag med att ge ut praktfulla och ibland innovativt utformade böcker. Guðbjörg Kristjánsdóttirs utgåva av *Íslenska teiknibókin* är ett mycket vällyckat exempel på detta. K.G.J.

Alex Speed Kjeldsen, Filologiske studier i kongesagahandskriftet Morkinskinna, 507 s., København 2013 (Museum Tusulanum Press). ISBN 978-87-635-4059-9. Frågor om skrivarattribution och om individuella skrivares arbete har väckt större intresse under de två senaste decennierna med flera doktorsavhandlingar som Lasse Mårtenssons avhandling om handskriften AM 557 4to (publicerad i Reykjavik 2011) och Nils Dverstorps om skrivaren i Codex Holm A 108 (Universitetet i Oslo 2010) och senast Lasse Mårtenssons monografi om skrivaren i DG 11 4to (Uppsalaeddan). Ytterligare ett exempel på detta intresse för enskilda handskrifters och skrivares skrift och språk är den föreliggande reviderade utgåvan av Alex Speed Kjeldsens doktorsavhandling om kungasagahandskriften Morkinskinna. Det är en omfångsrik avhandling Kjeldsen har skrivit med en detaljerad redovisning för de språkliga och grafiska drag som författaren diskuterar i sin analys. Med hjälp av en väl uppmärkt elektronisk text (som författaren har lovat att inom kort göra tillgänglig på Internet via Medieval Nordic Text Archives databas) har han kunnat excerpera mängder av data och göra dem tillgängliga i en överväldigande presentationsdel. Som ett exempel på hur en duktig filolog som Kjeldsen kan utnyttja de digitala redskap som i dag finns tillgängliga är avhandlingen, förutom sina kvaliteter som forskning, imponerande. En invändning kunde möjligen vara att just de digitala möjligheterna kunde utnyttjats till presentationen snarare än den mer traditionella tryckta formen; avhandlingen kunde utan vidare ha gjorts betydligt tunnare om materialet redovisats elektroniskt. Med sin undersökning visar Alex Speed Kjeldsen emellertid med stor precision och noggrannhet de två skrivarnas egenheter. Studien är därmed ett föredöme i filologiskt arbete. I ett appendix, undagömt långt bak i boken, diskuterar författaren tidigare forskning om skrivarattribution och drar slutsatser av metodologisk art med utgångspunkt i sin egen studie. Detta är en utveckling av ett av-

snitt i den ursprungliga avhandlingen som lyfts ut och utvecklats i den nu tryckta versionen. Men varför har det placerats som ett appendix som väldigt få kommer att finna? Jag föreslår att författaren utvecklar denna text ytterligare och gör den klar för publicering i ett mer tillgängligt forum; skrivarattribution är fortfarande en viktig del av filologisk forskning och en aktivitet där metodologisk diskussion är absolut nödvändig och Kjeldsens insikter i fältet är värda mer uppmärksamhet. K.G.J.

Lasse Mårtensson, Den fristående redaktionen av Karls þáttr vesæla. Undersökning, utgåva och översättning, 97 s., Stockholm 2013 (Sällskapet Runica et Mediævalia). (Sällskapet Runica et Mediævalia. Editiones 5.) ISBN 978-91-88568-57-8. Den isländska kortsagan Karls þáttr vesæla behandlas i denna bok, framlagd av Lasse Mårtensson. Kortsagan om Karl existerar i flera redaktioner, dels finns den som inledning till kungasaga, nämligen Magnúss saga ins góða i Morkinskinna och Flateyjarbók, dels i en självständig redaktion i bl.a. två medeltida pergamentshandskrifter (AM 557 4:to och AM 533 4:to). Innehållsligt överensstämmer redaktionerna med varandra. Karl från Hálogaland befinner sig tillsammans med sin bror Björn i Garðaríki för handel, tas där tillfånga och hotas av avrättning men räddas av Magnús inn góði som också finns i Garðaríki. Karl får i uppdrag att bege sig till Norge – där Sveinn Alfífuson och Alfífa nu tagit makten – i syfte att vinna folket för tanken att insätta Magnús som konung. Karl lyckas med uppdraget och tar sig efter en rad dramatiska händelser slutligen tillbaka till Garðaríki. Magnús kan nu återvända till Norge. I Mårtenssons undersökning jämförs mera kortfattat den redaktion som finns av kungasagan med den fristående redaktionen. Detta är en kvalitativ granskning av ett antal textställen, och mynnar ut i ett inte alltför tvärsäkert antagande – detta i anslutning till Finnur Jónsson – om att den fristående versionen möjligen skall uppfattas som ett återgivande ur minnet av den version som finns i kungasagan. Framför allt prövas emellertid i studien relationen mellan de två handskrifterna där de fristående redaktionerna föreligger. I denna del kvantifieras avvikelserna redaktionerna emellan och sätts in i ett sammanhang. Att Karls þáttr i AM 557 och 533 har gemensamt ursprung är uppenbart, vilket ett stort antal identiska formuleringar visar. Undersökningen redovisar dock på ett intresseväckande sätt lexikal variation med semantiska ekvivalenter och lexikal variation som skapar semantisk eller stilistisk skillnad. Exempel på semantisk extension i AM 557 gentemot intension i AM 533 uppmärksammas också. Författaren gör sammanfattningsvis

troligt att AM 557 får betraktas som ”ett äldre textskick” än AM 533. Sist redovisas en utgåva av de fristående redaktionerna, där texten från såväl AM 557 som 533 återges, och denna edition följs av en översättning. De eftermedeltida manuskripten av kortsagan berörs också, och i boken finns dessutom en kort redovisning av textbearbetning i den norröna litteraturen, där Mårtensson dryftar frågan om man utifrån en texts längd kan avgöra hurvida en viss redaktion är primär i förhållande till en annan. Volymen ställer på ett värdefullt sätt dessa forntida texter till läsarnas förfogande – jämte översättning – men behandlar dessutom en del filologiska problem. L.-E.E.

*Andreas Nordberg, Fornnordisk religionsforskning mellan teori och empiri. Kulturen av anfäder, solen och vegetationsandar i idéhistorisk belysning, 426 s., Uppsala 2013 (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 126.) ISBN 978-91-87403-02-6; ISSN 0065-0897. År 2003 disputerade Anders Nordberg på avhandlingen *Krigarna i Odins sal. Dödsföreställningar och krigarkult i fornnordisk religion*, och han har därefter framlagt åtskilliga studier på området, bl.a. i samma utgivningsserie som den nu aktuella monografin en bok om kalendrar och kalendariska riter i det förkristna Norden (2006). Det känns på något sätt logiskt att han här samlat sig till denna brett upplagda, om vidsträckt beläsenhet vittnade bok – käll- och litteraturförteckningen upptar cirka 40 sidor – om den fornnordiska religionsforskningen där idé- och forskningshistoriska perspektiv får träda i förgrunden. Nordbergs egen utveckling som forskare på området belyses kort i förordet. Frågor om en forntida anfäderskult, arkaisk soldyrkan och vegetationskult länkas i undersökningen samman med varandra och ett övergripande syfte sägs vara ”att i ett forsknings- och idéhistoriskt perspektiv och genom utvalda exempel studera förhållandet mellan teori, källmaterial och empiri i fornnordisk religionsforskning” (s. 16). Sedan några ytterligare vetenskapliga positioner och begrepp fastlagts, är det dags för Nordberg att ta med sig läsaren på en i hög grad fascinerande, mycket lärd resa. I en första del lämnas en översikt över den anglosaxiska evolutionistiska religionsforskningen vid slutet av 1800-talet och dess betydelse för studier av indoeuropeisk, germansk och nordisk religion. Här möter vi namn som Herbert Spencer och Edward B. Tylor med manistiska resp. animistiska ursprungsteorier liksom James G. Frazers tankar om att religionen härrör ur magi liksom hans studier av vegetationskult och naturanimism. Även Robert R. Marett studier lyfts fram. Den andra delen har överrubriken ”Från komparativ mytologi till primi-*

tiv religion” och skildrar framväxten av den tyska forskningen om indoeuropeisk och germansk religion under 1800-talet. Uppkomsten och den senare utvecklingen av den filologiska religionsforskningen beskrivs samt hur solen kommer i fokus för intresset. Utvecklingen mot den kulturhistoriska religionsforskningen poängteras, och vid sidan av dyrkan av solen träder idéer om själsföreställningar och kult av de döda i förgrunden. En kavalkad av forskarnamn passerar revy, en del av dem välkända, andra mera okända: Jacob Grimm, Friedrich Max Müller, Wilhelm Schwartz, Wilhelm Mannhardt, Elard Hugo Meyer, Otto Schrader och Eugen Mogk kan nämnas; dessa har olika disciplinutgångspunkter och var därför vana att arbeta med skilda empirier vilket gav dem lite olika perspektiv. Den skandinaviska religionsforskningen behandlas i den tredje delen. Den historiska skolan presenteras med namn som Sophus Bugge, Gustav Storm, Adolf Noreen och andra. Läsaren får del av den komparativa mytforskningens diskussioner rörande en solmytologi samt får inblick i den solmytologiska teorins integrering i den arkeologiska forskningen om bronsåldern. Anfäderskult är tema för ett följande kapitel där man ser hur manistiska och animistiska teorier så småningom avvisas till förmån för naturanimistiska förklaringar. Evolutionistiska teorier om tro på dödsandar och kult av döda tas upp, och den norske religionshistorikern Emil Birkelis arbeten behandlas utförligt i det sammanhanget. Argumenten för en förkristen anfäderskult granskas så till sist. Givande är det sista stora kapitlet som heter ”Sädesandar och fruktbarhetskult; religionshistorisk folkminnesforskning i Sverige”. ”Mannhardtianerna” Nils Edward Hammarstedts, Martin P:n Nilssons och Hilding Celanders vetenskapliga arbeten dryftas, liksom Carl Wilhelm von Sydows verksamhet. Den sistnämndes kritik av Marin P:n Nilsson och Hilding Celander gjorde att från mitten av 1940-talet knappast ”religionshistorisk folkminnesforskning (folkloristik) längre existerade inom det ämne som senare skulle kallas etnologi” (s. 357). I denna batalj spelar inte blott rena inomvetenskapliga överväganden in. I ett kort avsnitt i slutet av boken ställs frågan om det alls går att studera äldre religionshistoria genom yngre folkloristiskt material; i slutet av det här avsnittet kommer författaren bl.a. in på det intressanta komplexet nordiska *Byggvir*, finska *Pellon-Pekko* och estniska *Peko*. Helt klart visar författarens studie att senare delen av 1800-talet och de första decennierna av 1900-talet på många sätt var ”en formativ period för forskningen om fornnordisk religion” (s. 389). Studien indikerar därtill att vissa delar av forskningen om den fornnordiska religionen som bedrivs idag ”utgör en form av ämneshistoriska *survivals*” (s. 390), dvs. det är traditioner och

uppfattningar ”som har förts vidare av vanans makt till ny kulturell omgivning än den från vilken de [...] ursprungligen härrörde” (ibid.). Jag har redan sagt att Nordberg tar oss med på en lärd forsknings- och idéhistorisk resa i monografin men man måste nog tillstå att resan genom sin avsevärda detaljrikedom ibland kan bli lite ansträngande – detaljerna skymmer ibland något sikten. Men Nordberg hjälper å andra sidan hela tiden läsaren vidare på resan med sina lyckade sammanfattningar och inte minst med hjälp av sin genomtänkta disposition och sina upplysande rubriker, så man kommer i mål – långt bättre upplyst än tidigare, förstås, och framför allt med nya perspektiv på den fornnordiska religionsforskningen. L.-E.E.

Runestudier. Festskrift til Jan Ragnar Hagland, red.: Ivar Berg, Arnold Dalen & Karin Fjellhammer Seim, 285 s., Trondheim 2013 (Akademika Forlag). ISBN 978-82321-0215-0. En samling med 23 runologiska studier av Jan Ragnar Haglands hand har samlats som en hyllning på 70-årsdagen av de tre redaktörerna. Hagland har varit verksam som runologisk forskare under decennier, och allt han skrivit på området har självfallet inte rymts i denna skrift. Samlingsvolymen ger dock en bra bild av det runologiska författarskapet som sträcker sig från en festskriftsartikel år 1984 där Hagland skriver om en ”[r]uneinnskrift i verseform frå Esøya i Vevelstad” fram till ett bidrag från 2010. Ett urval av artiklarna i volymen kommer att behandlas här. Dateringsfrågor återkommer i flera studier, bl.a. en artikel om Kulistenen från Nordmøre behandlar sådana frågor, men den analysen är också av betydelse för bedömningen av kristnandet i Norge. I anslutning till en studie av ristningen vid Eik i Sokndal, Rogaland, diskuteras den syntaktiska konstruktionen *Guðs Þakka*, vilken även möter på en ristning från uppländska Årby (U1033). Kanske vittnar konstruktionen om anglosaxisk påverkan. En viktig artikel är den som handlar om runor på inskrifter från Trondheim som förtjänstfullt samlas och beskrivs av Hagland men dessutom utgör utgångspunkt för tankar om ”utviklinga fram mot eit mellomalderleg sett av runesymbol”. Trondheimsmaterialet figurerar också i andra sammanhang i volymen, bl. a. söker Hagland i ett bidrag se vad runmaterialet kan ge till belysningen av sammanfallet mellan /a:/ och den *u*-omljudda manifestationen av vokalen ifråga. Tyvärr ger just beträffande denna fråga materialet inte särskilt mycket men det är metodologiskt instruktivt att ta del av resonemanget. Rikare på konkreta resultat är då studien av runföljden **ruhta**, funnen på ett litet träföremål från Trondheim, vilken tolkas som *rotta*, benämningen på ett medeltida instrument. I Haglands produktion finns även några stu-

dier som behandlar personnamn på runinskrifter. Mer principiella, närmast literacyrelaterade frågor aktualiseras flerstädes i författarskapet. Intressanta är exempelvis Haglands tankar om en isländsk runtradition som utgjort en alternativ, ”en andra”, skriftkultur, vilken kommit till användning med andra syften och på delvis andra områden än den skriftkultur som nyttjade latinsk skrift på pergament. ”Mykje tyder på at runeskrift i særleg grad har vore handelslivets og kjøbmanskapets skrift også på Island” (s. 61), säger han i ett sammanhang, där han även framhåller att denna runtradition kunnat leva kvar ända fram mot 1400-talet på Island alldeles som i övriga Norden. I en artikel från 2010 under rubriken ”Two Scripts in an Evolving Urban Setting: The Case of Medieval Nidaros Once Again” spanar författaren bl.a. efter drag i handskrifterna som kunde vara ”the result of contact or interplay with what Terje Spurkland likes to call ’runacy’” (s. 256). Drag i ortografin som kan tolkas som ”confusion caused by the scribe’s two-script competence” (ibid.) synes intressant nog kunna finnas i handskrifter. För en kontinuerlig användning av runor under medeltid synes för övrigt enligt Hagland goda skäl tala. I en populärt hållen artikel, ”Runor på tabloidformat”, berörs artefakternas betydelse, i detta fall utifrån fynd av medeltida vaxtavlor, ett ämne som nära knyter an till literacyforskningen. Några artiklar berör senare användning av runskrift, såsom runor nyttjade i ett handskriftsmaterial från 1500-talet och användningen av runor i norska Karlsund på 1800-talet. Ett par artiklar i volymen avhandlar de irländska runinskrifterna och några runinskrifter på Orkneyöarna. Viktiga literacyrelaterade frågeställningar finns som synes flerstädes representerade i Jan-Ragnar Haglands produktion, vilka gör att de äger ett principiellt intresse. Det är utmärkt att studierna nu samlats i en volym, som förutom en inledande översikt över festföremålets vetenskapliga verksamhet också rymmer en bibliografi. Längst bak återfinns man en Tabula Gratulatoria.

L.-E.E.

Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages. Vol 1. Poetry from the Kings’ Sagas 1. Part 1, ed. by Diana Whaley, CCXV s. + s. 1–513 s., Turnhout 2012 (Brepols). – Part 2, ed. by Diana Whaley, s. 517–1206, Turnhout 2012 (Brepols). ISBN 978-2-503-51896-1 (båda volymerna). Här föreligger nu ett nytt dubbelband i detta brett upplagda utgivningsprojekt – *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages* (SkP) – där den nordiska skaldediktningen står i fokus. De drivande forskarna bakom projektet är Margaret Clunies Ross, Kari Ellen Gade, Guðrún Nordal, Edith Marold, Diana Whaley och Tarrin Wills, och för bibliografi svarar

Hannah Burrows. Det är som synes en välrenommerad forskargrupp som garanterar verkets kvalitet, och där dessutom en ännu bredare grupp forskare involverats i själva utgivningsarbetet. Resultatet av utgivningsprojektet kommer att bli en heltäckande och kritisk edition av skaldediktningen med engelsk översättning och en synnerligen bred och initierad kommentar. I färdigt skick blir det nio volymer. År 2007 publicerades volym VII, och 2009 volym II i varsitt dubbelband; om vol. II se krönikören i ANF 125, 2010 s. 189 ff. Den här aktuella volymen är den hittills mest omfattande. Volymen – för övrigt blir det seriens första volym – behandlar *Poetry from the Kings' Sagas 1: From Mythical Times to c. 1035*. Eftersom detta är det inledande bandet finns här en General Introduction, redigerad av Margaret Clunies Ross där de olika redaktörerna ansvarat för olika delar; ansvarsfördelningen redovisas inledningsvis. Här återfinns först en presentation av skaldepoesin och dess utveckling. Utgångspunkten i främst Finnur Jónssons *Den norsk-islandske skjaldedigtning* men även E. A. Kocks *Den norsk-isländska skaldediktningen* nämns, liksom utgivningen beskrivs, varvid bl.a. generella utgivnings- och översättningsprinciper mer i detalj redovisas. Intressant är att läsa den avdelning som heter "Questions of textual reconstruction" (s. xxxix ff.), som ger i varje fall några inblickar i den svåra konsten att tolka skaldedikter. Skaldedikternas meter presenteras brett och exemplifieras. Olika typer av kenningar – vilka i en tabell (s. lxxviii ff.) indelas i *tropic kennings*, *typifying kennings* och *antonomasia* – presenteras i detalj, liksom heiti och metaforer. En sista avdelning i denna allmänna inledning rubriceras "Poetry and society: The circumstances of skaldic production"; detta avsnitt hade gott kunnat vara ännu utförligare. Sammantaget ger denna inledande del en god om och endast kortfattad introduktion till skaldediktningen som sådan. Man får dessutom ta del av allmänna förkortningar, *sigla* över skaldedikter, arkiv- och biblioteksinstitutioner, manuskript m.m. i den aktuella volymen och en översikt över fornvästnordiska tekniska termer som aktualiseras vid läsningen (*erfi-drápa*, *hálfhnept*, *stefjabálkr* etc.). Det finns här även en medarbetarförteckning. Allt som allt upptar denna del cirka 150 sidor i det första halvbandet. Därefter följer en mer allmän inledning på cirka 70 sidor till den nu aktuella volymen. Det rör sig här om dikter i kungasagor som återfinns i Ágrip af Nóregs konunga sǫgum, Fagrskinna, Flateyjarbók, Háuksbók, Morkinskinna m.fl. som relaterar till de norska kungarna, Knýtlinga saga och Orkneyinga saga som relaterar till Danmark och Orkney, och ytterligare andra källor såsom Snorra Edda, de grammatiska avhandlingarna m.fl. De olika furstarnas och några andra personers bio-

grafier tecknas i slutet av denna volyminledning. Sedan kommer så själva editionen. Det första halvbandet inleds med skaldedikter attribuerade till Þjóðólfr ór Hvini, den första hans välkända Ynglingatal (ederad av Edith Marold tillsammans med några medarbetare). Här finns också Eyvindr skáldaspillir Finnssons välkända Hákonarmál (ederad av R. D. Fulk) och Háleygjatal (ederad av Russell Poole) representerade men också ett kort opus av Einarr Þambarskelfir Eindriðason, så lydande: ”Ofveykr, ofveykr//allvalds bogi!” (ederad av Kari Ellen Gade). Man stannar i detta band också upp inför Gunnhildr konungamóðirs lausavísa (ederad av R. D. Fulk). I det andra halvbandet finns bland mycket annat Sigvatr Þórðarsons Nesjavísur (ederad av Russell Poole) och Austrfararvísur (ederad av R. D. Fulk), Bjarni byskup Kolbeinssons Jómsvíkingadrápa (ederad av Emily Lethbridge), en del anonyma skaldestycken såsom Eiríksmál (ederad av R. D. Fulk) samt några lausavísur från Fagrskinna och Vǫlsa Þátrr (ederade av Matthew Townsend resp. Wilhelm Heizmann). Skaldedikterna presenteras systematiskt, där strofen återges i normaliserad form och därefter i prosaform. En engelsk översättning ges, kenningar uttolkas och heiti innehållande namn förklaras, manuskript där strofen finns redovisas liksom läsningar från de olika källorna. Ingående ord och sekvenser av ord presenteras och belyses i ljuset av tidigare forskning. Det vore frestande att exemplifiera denna rika kommentar, men jag avstår – låt mig bara säga att det är svårt att slita sig från den slösande rika kommentardelen som ger inte minst ordforskaren en del värdefulla inblickar i det västnordiska ordförrådet. I slutet finns en omfattande referensförteckning, ett index över förstarader samt register över namn av olika slag och några ord. Samma omdöme gäller om detta band som om band II som presenterades i den ovan nämnda krönikan i ANF. De fornspråkliga texter som här ederats kommenteras intresseväckande och därtill högst initierat, och läsaren får härigenom goda uppslag för vidare forskning, vare sig det nu gäller dikternas innehåll eller enskilda ord. Förväntansfullt ser man fram mot fortsättningen av detta storslagna utgivningsprojekt.

L.-E.E.

Werner Schäfke, Wertesysteme und Raumsemantik in den isländischen Märchen- und Abenteuersagas, 261 s., Frankfurt am Main 2013 (Peter Lang). (Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik 63.) ISSN 0721-4286. ISBN 978-3-631-63906-1. De senmedeltida sagorna producerade på Island med bland annat översatt riddarlitteratur som förebild har under de senaste decennierna fått alltmer uppmärksamhet i den internationella forskningen om norrön litteratur. En livlig diskus-

sion har rört dessa texters ursprung, framväxt och genreindelning. Werner Schäfke har i sin avhandling valt att studera tre sagor, *Ectors saga ok kappa hans*, *Samsons saga fagra* och *Bósa saga ok Herrauds* vilka vanligtvis placeras i tre olika subgenrer, på tyska benämnda *Abenteuersagas*, *originalen Rittersagas* och *Märchensagas*. I inledningen av boken diskuterar Schäfke denna indelning framför allt med utgångspunkt i tidigare tysk forskning. Vidare behandlar han relationen mellan *verk* och *text* med referens till de i handskrifter bevarade textvittnena och för att fastställa sitt materials status. I ett omfattande teori- och metodkapitel diskuterar författaren litteratursemiotik och begrepp som *Raumsemantik* och hur semiotiken används för att rekonstruera en litterär texts värde- och normsystem. Ett tredje kapitel använder metoden i analys av de tre sagaverken och i ett kort fjärde kapitel diskuterar Schäfke hur dessa opererar med olika typer av värde- och normsystem. De två avslutande kapitlen behandlar verken i en litterär kontext och sagornas funktion som kommentarer till sociala fenomen. Werner Schäfkes avhandling ger sammanhållet en intressant inblick i de senmedeltida sagornas plats i litteraturhistorien med utgångspunkt i viktiga teoretiska och metodologiska diskussioner.

K.G.J.

Svanhildur Óskarsdóttir (red.), 66 handrit úr fórum Árna Magnússonar, 232 s., Reykjavík 2013 (Bókaútgáfan Opna). ISBN 978-9935-10-058-0. Den 13 november 2013 markerade de två arnamagnænska instituten i Reykjavík och Köpenhamn 350-årsdagen för handskriftssamlaren Árni Magnússon. Under året 2013 hade man flera gemensamma aktiviteter mellan de två systerinstitutet och dessutom hade man flera arrangemang som presenterade handskriftssamlaren Árni Magnússon och den samling han överlät till förvaltning vid Københavns universitet när han avled 1630. Föreliggande bok är ytterligare ett resultat av den aktivitet som de två instituten uppbadade för att markera minnet av samlingens skapare. Svanhildur Óskarsdóttir har här redigerat korta beskrivningar skrivna av forskare knutna till de två systerinstitutet av sextiosex handskrifter som ingår i samlingen förutom att också ge en god introduktion till Árni Magnússon och resultatet av hans verksamhet som handskriftssamlare. Varje beskrivning har fått tilldelat sig en sida text åtföljd av en bild av handskriften, i några få fall utvidgat med ytterligare text och bilder. Och det är inte bara de mest kända och spektakulära handskrifterna som lyfts fram (även om de är med) utan även mindre iögonenfallande handskrifter får sin plats. Det samlade intrycket blir därmed att samlingen spänner över en tidsperiod från de äldsta handskrifterna (1100-talets isländska

och norska handskrifter) till pappershandskrifter från Árni Magnússons egen tid, från praktfulla illuminerade pergamentshandskrifter till fragment och gråa pappersbuntar, allt lika relevant för den som forskar i det isländska och norska handskriftsmaterialet. För oss som undervisar i paleografi och kodikologi utgör boken inte endast en inspiration utan den erbjuder även en samling av goda exempel som kan öppna för nya grepp i undervisningen. I nuläget finns boken endast med isländsk text men från Reykjavik har jag fått besked om att den inom kort även kommer att finnas i en engelsk och en dansk upplaga. De två systerinstituten kan härmed gratuleras till att ha uppmärksammat sin samlings upphovsman med heder och med önskan om att de om femtio år får möjlighet att med samma stil fira jubileans fyrahundraårsdag! K.G.J.

Anders Andrén (red.), Tracing Old Norse Cosmology. The world tree, middle earth, and the sun in archaeological perspectives, Lund 2013 (Nordic Academic Press). ISBN 978-91-85509-38-6. Projektet Vägar till Midgård har varit både produktivt och relevant för forskningen om nordisk mytologi med en tydligt markerad tvärvetenskaplig hållning och dessutom som en mötesplats för olika perspektiv som ibland har varit i direkt motsättning till varandra; denna ambition hos projektledningen ska nu, när projektet avslutats och den sextonde och sista volymen i projektserien har utkommit, lyftas fram som ytterst lovvärd. Anders Andrén's bok är alltså den avslutande volymen i en serie som presenterar forskningsfältet i hela sin bredd. Andrén's studie behandlar ett centralt ämne i den nordiska mytologiforskningen, den norröna kosmologin, med tre tematiska avgränsningar, världsträdet, Midgård och solens roll, allt detta ur ett arkeologiskt perspektiv men också med exempel hämtade från det västnordiska skriftmaterialet. Boken är indelad i fem kapitel mer eller mindre byggda på tidigare publicerade artiklar som omarbetats för att forma en helhet. I ett inledande kapitel, "Old Norse cosmology as an archaeological challenge" diskuterar författaren de metodologiska utgångspunkterna (och utmaningarna) för en studie av nordisk (i boken konsekvent benämnd *Old Norse*) kosmologi. Han konstaterar (och tycks acceptera) att: "Today, most philologists, historians, and literary scholars underline the medieval Christian character of Old Icelandic literature, partly as a reaction against earlier views that tended to take the literature as representations of pagan customs and beliefs" (s. 17). För en filolog lovar detta gott inför resten av boken. Tyvärr tycks det dock som om Andrén snarare undviker implikationerna av den här redovisade håll-

ningen. I sin framställning av den norröna mytologin använder han den prosaiska *Edda* som grund för att återberätta Snorris historier och eddadikternas framställning återges utan någon som helst analys eller diskussion. Det framstår för mig som ett alldeles för okritiskt sätt att använda dessa texter i utforskningen av en nordisk kosmologi. I de tre delstudierna i boken, "In the shadow of Yggdrasil", om världsträdet, "A world of stone", där Midgård diskuteras, främst från ett arkeologiskt perspektiv, och "Whirls, horses, and ships", som studerar solens betydelse för nordisk kosmologi, används de norröna texterna utan att avståndet i tid och religion tycks ha någon betydelse. Är det t.ex. viktigt att *Grímnismál* refererar till solen som *scínandi goð* 'skinande gud' i en kristen kontext på 1200-talet och på Island och alltså inte på Gotland många århundraden tidigare? Andréns arkeologiska framställning är både lärd och grundlig, men bruket av de norröna texternas vittnesbörd är som sagt ytligt och utan kritisk analys. I ett femte kapitel söker André en syntes med utgångspunkt i de föregående kapitlens delstudier. André delar här upp forskningen om nordisk mytologi i tre huvudgrupper: de som anser de norröna texterna som främst kristet tankegods, de som ser dessa texter som värdefulla källor till förkristen tro och världsbild i ett långt perspektiv och en tredje grupp som ser texterna som källor till en mer närliggande förkristen tid, "at most going back to the sixth century AD". André försöker här placera sig mellan dessa tre grupper; alla har en poäng och ingen har helt fel. Argumentet här är att den arkeologiska forskningen nu visar att de isländska texterna har rötter långt tillbaka i tiden, ett argument som väl ibland riskerar att hamna i cirkelresonemang. Jag blir alltså en aning skeptisk till de långa linjer för nordisk kosmologi som André drar upp, och då främst när det gäller bruket av de norröna texterna. Det är inget tvivel om att den arkeologiska framställningen bygger på gedigen kunskap i fältet, men återgivningen av de norröna texterna framstår som mindre insiktsfull. Den generella slutsatsen, att "[...] Old Norse religion was not a coherent tradition, with a specific origin. Instead different elements had different trajectories" är det lätt att skriva under på. Men att eddadikterna och Snorris historier kan användas som ogravrade vittnen till denna långa process blir det svårare att acceptera. Det är emellertid ingen tvekan om att Andres Andréns bok är både inspirerande och tankeprovocerande att läsa också för en filolog.

K.G.J.

Espen Karlsen (red.), Latin Manuscripts in Medieval Norway. Studies in memory of Lilli Gjerløw, 424 s., Oslo 2013 (Novus forlag). ISBN 978-9979-9649-6-4. Den latinska bokkulturen har ofta fått en nog så styvmoderlig behandling vid utforskningen av framväxten av en nordisk litteracitet. Folkspråken har stått i centrum och i många fall helt överskuggat relevansen av att se folkspråklig utveckling i relation till den övergripande latinkulturen. Reformationens nit när det gäller att ödelägga de latinska handskrifterna som i stor utsträckning representerade en katolsk värld som man önskade bekämpa har naturligtvis bidragit till detta såväl som romantikens syn på folkspråket som bärare av folksjäl och den rena folkliga kulturen. Fenomenet är detsamma i samtliga de nordiska länderna och det latinska materialet består genomgående främst av fragment av handskrifter som återbrukats som pärmar för räkenskaper och i inbindning av tryckta böcker. I Norge och på Island har det emellertid funnits en stark tradition som närmast helt underspelade betydelsen av denna latinska skriftkultur; till och med den katolska kyrkan hade, med denna syn, redan på 1100-talet tagit folkspråket i bruk och någon latinitet ville man närmast inte kännas vid. En forskare som bidragit till att vi trots allt känner till den latinska bokkulturen i medeltidens Norge är Lilli Gjerløw (1910–1998) som bl.a utgav flera av de centrala liturgiska texterna från ärkebiskopssätet i Trondheim. Föreliggande bok är ett viktigt nytt bidrag till vår kunskap om den latinska bokkulturen utgiven till minne av Lillie Gjerløw. Boken innehåller artiklar av norska och internationellt kända forskare på området och ger en delvis ny bild av latinbruket i Norge under medeltiden. I en inledande artikel presenterar bokens redaktör Espen Karlsen det fragmentariskt bevarade materialet och kommer in på det som med stor sannolikhet har funnits men nu är förlorat. Gunnar Pettersen ger en beskrivning av den trista vägen för många av medeltidens latinska handskrifter från värdefulla böcker till de fragment vi i dag finner i det norska riksarkivets samlingar. Flera av artiklarna i boken behandlar enskilda fragment, framför allt av liturgisk art, medan andra diskuterar importen av handskrifter, t.ex Michael Gullick i en artikel om handskrifter från England. Också det svenska fragmentmaterialet behandlas i en artikel av Gunilla Björkvall, närmare bestämt de fragment av norska handskrifter som kunnat identifieras i det svenska Riksarkivet. Boken innehåller dessutom en kort levnadsteckning för Lilli Gjerløw av Owain Tudor Edwards och en bibliografi över hennes skrifter sammanställd av Nils Dverstorp. Det samlade intrycket av bokens artiklar är att det nu är dags att erkänna latinets och den latinska bokkulturens betydelse för framväxten av ett skriftspråk och en litteratur

för folkspråken i Skandinavien generellt men främst i Norge och Island. Redaktören och hans medarbetare skall dessutom gratuleras till en genomillustrerad och gedigen bokproduktion. K.G.J.

*

Den Ryssiske Lov 1649. Oversat og kommenteret af Rasmus Æreboe 1721, utg.: Lars P. Poulsen-Hansen, med forord af Peter Ulf Møller, 589 s., Aarhus 2013 (Aarhus Universitetsforlag). (Beringiana Bind 6.) ISBN 978-87-7124-070-2. Skriftserien Beringiana har sitt namn efter sjöfaren Vitus Bering och skall rymma monografier rörande exempelvis de dansk-ryska förbindelserna och rysk kultur och historia under 1700-talet. Som seriens nr 6 publiceras nu den översättning av *Den Ryssiske Lov 1649* som gjordes av Rasmus Æreboe, en utgåva som utomordentligt väl infogar sig under seriens tematik. Æreboes översättning utgör en pionjärgärning och är ett portalarbete i den danska slavistikens historia. Rasmus Ærebos fascinerande levnadshistoria tecknas inledningsvis i ett förord av Peter Ulf Møller. Æreboe kom från enkla förhållanden i Svendborg, tjänstgjorde hos en dansk kommandör i Ryssland och började därigenom sätta sig in i de ryska förhållandena på ett för tiden ovanligt djuplodande sätt. Den översättning av den ryska lagen som Æreboe sedermera sätter sig ner och gör imponerar enligt Møller ”ikke blot ved sprogkyndigheden bag selve oversættelsen og den baggrundsviden, der ligger i Æresboes kommentarer, men også i kraft af selve det tekstvalg Æreboe har truffet. Han kunne umuligt have fundet et skrift, der bedre viste datidens russiske samfund fra top til bund” (s. 15). Översättningen utges nu för första gången, detta av Lars P. Poulsen-Hansen, som även svarar för en omfattande och upplysande inledning. Den ryska lagen av år 1649 och dess rättshistoriska ställning är föremål för intresse i översättarens inledning. Lagen är omfattande, bestående som den är av 25 kapitel uppdelad i 967 artiklar. Bland annat redovisas tidens brott och många gånger brutala straff. Till grund för den föreliggande utgåvan ligger Frederik IV:s exemplar av lagöversättningen i den Thottske Samling men en avskrift har även använts för att lösa problem vid läsningen. Originalens ortografi har följts. Den omfattande utgåvan består av ett företal, de 25 kapitlen samt ”Anmerkninger over en deel af de fornemteste ubekjendte eller uforstaaelige Poster i den Ryssiske lov”, fördelade på 92 noter. Utgåvan redovisar en lång rad lagöverträdelser, såsom förbrytelser mot kyrkan eller staten, falskmynteri, förfalskning av dokument och sigill, mened, bestickning, utpressning, mord, otukt, ärekränkning och tjuvnad. Det är

på många ställen man stannar upp inför överraskande lagstadganden. En av dessa paragrafer rör en som rider omkull en kvinna, vilken därvid faller och far illa, kanske så illa att hon får ett dödfött foster. Den som befinns skyldig till detta brott skall ”slaaes med Knudpidsken uden skaansel”, betala ”ærepenge og lægeløn dobbelt” till kvinnan och ”sættes udi hullet i trej Maaneder” (s. 386). Det tillägges så: ”Men dersom samme Qvinde af sliig hans slag selv døør, da skal hand for slig sin gierning selv straffes paa livet” (ibid.). Sker detta å andra sidan ”fordj hans Hest kand have revet sig løøs fra ham, eller hand har revet bidselet i støkker, og givet sig paa løb, og hand ei kand holde ham, Da skal det ham ikke regnes som Mord, ei heller nogen udj sliige tilfælde straffes, fordj slig gierning skeer imod hans Villie, uden argelist” (ibid.). De anmärkningar från handskriften som återfinns i slutet belyser en hel del sakförhållanden för läsaren. De avslutande delarna i utgåvan hjälper läsaren ytterligare tillrätta i läsningen. En dansk-dansk ordlista återfinns sålunda här, där ord som *hartkorn*, *rodemester* och *siuvnsbog* förklaras; en *siuvnsbog* (”synsbog”) exempelvis är en bok som efter besiktning beskriver ett områdes befolkning och odlade jord. En lista över ryska ord i lagtexterna och i noterna följer därefter med ord för mått, mynt, titlar etc. Så följer till sist ett ämnesregister och register över orter och personer som nämns. Rasmus Æreboes översättning var för sin tid en stor prestation. När man läser utgivarens inledning förstår man nämligen vilka nästan oöverstigliga problem den danske översättaren måste ha ställts inför i en tid då exempelvis adekvata ordböcker helt saknades. Samtidigt ger texten läsaren inblickar i en värld som känns mycket avlägsen, främmande – och skrämmande. L.-E.E.

*

Carl-Erik Lundbladh & Ingrid Reiz, Blekingska dialektord, 373 s., Lund 2013 (Institutet för språk och folkminnen. Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund). (Skrifter utg. av Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund 13.) ISBN 978-91-86959-10-4; ISSN 1404-4676. I ANF 128 (2013), s. 209 f., presenterades Skånska dialektord som med denna ordbok över det blekingska ordförrådet nu fått en naturlig fortsättning. Utgivare är här Carl-Erik Lundbladh och Ingrid Reiz. Boken om de blekingska dialektorden påminner i upplägg om den tidigare ordboken med sina avdelningar med normaliserade ord, dialektala ord och betydelser. Det presenterade ordförrådet är både rikt och väl beskrivet, och det märks att ordboken sammanställts med lexikografiska ambitioner för ögonen. Inom de mer emotiva delarna av ordförrådet kommer, inte oväntat, en synnerligt rik

ordrikedom tillsynes: för 'slö' redovisas *mödadryg*, *dul*, *sickadejs*, *dall*, *odul*, *pjaskig*, *närmaklig* och *trock*, för 'latmask' uppges *bänkabredare*, *latstake*, *draghas* och *ballsjätting*, för 'lymmel' anföras *kanobbel*, *snorhyvel* och *survel* och för 'pratmakare' finns *ballerbytta*, *käkasläare*, *slummerbom* och *slurvetrut*. Många av dessa ordbildningar är lätta att genomskåda men nog hade det varit ett plus om en del härledning här och var tillfogats. Men detta skulle självfallet ha avsevärt utvidgat detta redan ambitiösa utgivningsprojekt; en ordbok med sådana upplysningar får, som påpekas i förordet, uppföras på önskelistan (s. 11). I ordboken finns en del skämtsamma ord representerade, t.ex. *apsvett* 'te', vilket använts i flottan, och *pinanit* 'karlskronit'; Karlskrona kallades för *Pinan*. En hel del andra, ofta lite överraskande men ändå logiskt konstruerade ordbildningar finns i ordboken, exempelvis *havett* 'habegär; födgeni', *muntål* 'tålmod, förmåga att inte jämra sig vid smärta', *omfärd* 'mittosam sjukdom, epidemi', *seut/seuta* 'ful man'/'ful kvinna' samt *stuguroligt* som i substantivisk användning sägs betyda 'dans och lek i stugan'. För dialektala ekvivalenter och synonymer lämnas i betydelsedelen i många fall besked: sålunda uppförs *sända* och *vättjesten* för 'brynsten', *frad* och *krag* för 'fradga', *akarnaskrika* och *våtarsa* för 'gröngöling', *kroppkaka* och *skrubbkaka* för 'kroppkaka', *däka* och *gräbba* för 'flicka' samt kvintetten *påta*, *butta*, *vräkta*, *ljusa* och *skräda* för 'ljustra'. Ordboken lämnar här inte närmare besked om och i så fall hur dessa ord fördelas språkgeografiskt i Blekinge, något som hade varit av intresse att få veta och som kanske hade kunnat ges i mer summarisk form. Också i förbindelse med *sjala* och *svala* 'skvala' samt orden *skirva* (*skirvan*, *skärva*, *skärvan*), benämningar på 'engelska sjukan, rakitis', hade det varit intressant att få veta ordens fördelning olika bygder emellan. Fiskets terminologi återkommer här och var i ordboken, bl.a. finns en del ord för fiskar, som *blekingsdäkor* (dvs. "blekingeflickor") använt om småsill och *buttika* om piggvar. I det här sammanhanget kan också noteras ett ord som *tvetummavante*, vilket är beteckningen på en stickad vante med två tummar, en i vardera sidan, bra att ha vid fiske då man kan vända på den när insidan blivit våt. Läsaren möter här och var oväntade språkexempel, eller vad sägs om följande: "Han va babbetist [baptist] å lädde döba se i äjna kaos [kås, dvs. en liten båthamn] nea pao Tösse" (s. 87). Boken inleds med en kort beskrivning av dragen i äldre blekingska och en konkret beskrivning beträffande ordbokens uppbyggnad. För dialektologen finns en hel del att hämta i ordboken men den är också lättillgänglig för den som talar dialekten. För de senare utgör inte minst de dialektala formerna en väg in i ords-katten.

L.-E.E.

Rickard Melkersson, Skrifterna från Hoppet. C. H. Braads ostindiska resa 1748–49, 385 s. Göteborg 2013 (Göteborgs universitet). (Nordistica Gothoburgensia 30.) ISBN 978-91-7346-752-0 och 978-91-7346-753-7, ISSN: 0078-1134. Denna omfattande doktorsavhandling tar sig an att göra en grafonomisk analys (i Sture Alléns efterföljd) av en grupp hittills ganska okända texter från mitten av 1700-talet. Det gäller ett antal skrifter av Christopher Hinric Braad, som under åren 1748–49 var med på en resa med skeppet Hoppet från Göteborg till Kanton (i Ostindiska kompaniets regi). Braad antecknade flitigt och mycket av hans material, även koncept, finns i bevar. Det material som avhandlingen behandlar gäller skrifter från Hoppet, en resedagbok, en resebeskrivning (med större delen även i koncept), en anteckningsbok från uppehållet i Kanton samt en del mindre anteckningar. Avhandlingen har två syften. Den vill för det första ”bereda en del av det värdefulla braadmaterialet för *vetenskaplig utgivning*”, och för det andra ta upp grafonomiska problem från den tidens texter och diskutera och pröva metoder för att hantera problemen. Avhandlingen innehåller flera väl motiverade steg på vägen mot förslaget till utgåva. I kapitel 2 får vi en noggrann redogörelse för primärmaterial: handskrifternas innehåll och detaljer om karaktär och skick, dvs. textyta, marginalanteckningar, rättelser m.m. Detta följs i kapitel 3 av en noggrann analys av textläget och handskrifternas inbördes relation. Det lyckas också förf. att ge en i stort sett heltäckande beskrivning av när skrifterna har tillkommit och vilka som är förlagor till vilka. I kapitel 4 ges sedan en teoretisk genomgång av grafonomi och författarens ställningstagande i en rad metodiska frågor. Kapitel 5 ger en beskrivning av hur skrifterna tecken transkriberas i datorskriven text. Förf. påpekar att detta innehåller ett moment av tolkning, och han lyfter också fram ett antal frågor som mera problematiska. Dessa frågor utsätts sedan för en grafonomisk analys. Denna tar upp grafemtyper såväl som spatier, understrykning och annat. Analysen är detaljerad och behandlar bland annat olika graftypers distribution i textsammanhanget och inom ordet. Diskussionen mynnar ut i en detaljerad beskrivning av variationen i texten, men också av tydliga mönster, som kan vägleda en textutgivare. I flera fall visar förf. att den variation som finns mellan olika graftyper inte är arbiträr, utan att Braad faktiskt ”menat något” med det gjorda valet. Som ett påtagligt resultat av avhandlingens första syfte ges i slutet ett förslag till utgåva av tre av Braads skrifter: den färdiga reseskildringen (UUB:X389), dagboken och den s.k. KVA-resan. Denna del omfattar 97 sidor i avhandlingens slut. Avhandlingens avkastar ganska imponerande resultat. Den bekantgör en intressant grupp texter som tidigare inte varit särskilt

kända. Den utreder deras inbördes relationer, och den ger en grafonomisk analys av materialet. Därutöver utvecklar förf. den grafonomiska metoden, och presterar ett förslag till utgåva av tre texter. L.-O.D.

Ordbok över folkmålen i övre Dalarna, häfte 40, SYTA-TILL, s. 2775–2854, redaktör: Kristina Hagren, Uppsala 2013 (Dialekt och folkminnesarkivet i Uppsala). (Skrifter utg. av Institutet för språk och folkminnen. Serie D:1.) ISBN 978-91-86959-11-1; ISSN 1651-1204. Med detta fyrtionde häfte tar Ordbok över folkmålen i övre Dalarna ännu ett steg närmare målet. Kvaliteten är här alldeles som i de tidigare häftena hög. I häftet upptas orden SYTA-TILL, där dock en fortsättning av det sistnämnda ordet kommer att inleda häfte 41. Ett frekvent ord i språket som *taga* finns med här och avhandlas på hela nio sidor med olika betydelsenyanser och användningar. Det är lätt att fastna i ordbokens garn, såsom när man närmare studerar olika sammansättningar till *syta* 'sköta' (ibland med bibetydelsen av 'vyssja') och lär sig att *sytdryg*, *sytsjuk* och *sytsam* är en som fordrar mycket vård, *syttiden* är den period då man sköter småbarn, medan den som är gravid är *på sytvägen*. En annan svit av sammansättningar utgår från *sälberg* 'fäbodar, fäbodställe' där ordboken upptar bl.a. *sälbergshull* 'hull som man lägger på sig under fäbodvistelse' och *sälbergsdon* 'redskap som inte var mer slitna än att de dög att användas vid fäbodarna'. Självfallet kan en del av dessa sammansättningar vara av mer tillfällig karaktär, och eftersom språket medger just en nästan outtömlig kavalkad av sammansättningar kunde man kanske tycka att antalet medtagna sammansättningar hade kunnat reduceras. Men det är bra att de så generöst medtagits då de visar språkets enastående potential. Många ord vittnar självfallet om tider som flytt. I detta häfte upptas sådana ord som *såfjär* eller *såränd* 'linje som såningsmannen drar upp för att dela upp åkern i för sådden anpassade remsor', *sågekavle* 'trästycke, förvarat i vattensåg och försett med bomärken för dem som brukade såga där, på vilket mängden sågade bräder markerades' och *säckkorv* 'korvsmet inlagd i små, särskilt tillverkade påsar av blånor som användes i brist på tarmar'. Standardsvenska som var dialektfärgad benämndes i dialekten med ord som *bocksvenska*, *bortasvenska*, *dolksvenska* och *träsvenska*, i detta häfte möter dessutom ordet *tackåssvenska*; dessa ord har mestadels nedsättande karaktär. Dialektens interjektioner noteras också, från detta häfte kan återges *så* som används för att förstärka en uppmaning och *tataj* som finns upptecknat i Älvdalen där det används i utrop som utgör varningar, främst till barn. Exemplifieringen från ordbokshäftet skulle kunna fortsätta länge än men jag sätter punkt här. Man ser nu med förhoppning fram mot de sista häftena. L.-E.E.

Lena Peterson, ”*En brisi vas lina sunn, en lini vas unar sunn ... En þa barlaf*”. *Etymologiska studier över fyra personnamn på Malsta- och Sunnåstenarna i Hälsingland*, 88 s., Stockholm 2012 (Sällskapet Runica et Mediævalia). (Sällskapet Runica et Mediævalia. Opuscula 15.) ISBN 978-91-88568-53-3; ISSN 1103-7970. De vikingatida runstenarna från Malsta och Sunnå i Hälsingland hör till de mer kända i Sverige, och först och främst har de uppmärksammats då man här kan följa en genealogi om sju generationer. Namnen på stenarna har diskuterats, och en av dem som grundligt studerat ristningarna är Lena Peterson. Denna bok samlar etymologiska studier av fyra personnamn på stenarna, och kan sägas vara en fortsättning på en studie signerad Sven B. F. Jansson 1985. Först behandlas personnamnet **brisi** (nom) / **brisa** (gen.) som efter en ingående genomgång tolkas såsom bildat i anslutning till en ordgrupp som utgår från germ. **brīs-* / *brīs-* med en postulerad betydelse ’den som lyser, den som glänser’ eller, kanske snarare, om man utgår från ordbetydelser på norsk botten, ’den prålände, den skrytsamme’. Den andra delstudien knyter personnamnet **lini** (nom.) / **lina** (gen.) samman med fvn. *linr* m.fl. ’len, mjuk, mild, saktmodig’; kanske ingår ett härtill svarande personnamn som förled i ett norskt *-sta*-namn (som beläggs på flera ställen). Den tredje studien, monografins mest omfattande, behandlar **un** (nom. och ack.)/**unar** (gen.), där en rad problem noggrant utreds: stamstavelens kvalitet, kort eller långt /n/ i stammen, utbredningen av namnet **un** och namn på **un-** och *Un(n)-* i Norden, svenska ortnamn på *-sta(d)* och *-torp* som synes innehålla fsv. *Uni*, *Unne*, *Åne* samt en utredning om *Uni* på norrländskt område, vilken knyter an till en tolkning av Ivar Lundahl 1934. Författaren argumenterar i sin etymologiska diskussion för att personnamnet *Unn*, **UnR*, gen. *Unar*, är bildat till ett ursprungligt *u*-stamsadjektiv **wunuz* ’som trivs, som känner sig tillfreds, som har det bra’. Det sista personnamnet som behandlas är **barlaf** (nom.), vilket identifieras som ett *Berglof* (eventuellt *Bergleif*), innehållande en moverad efterled *-leif* ’efterkommande, arvinge’ (eller dess variantform *-lof*) och en förled bildad till presenstammen i verbet fvn. *bjarga* ’rädda, hjälpa’, alternativt senare associerat med fvn. *berg/bjarg* ’berg’. I slutet av den avslutande sammanfattningen återges ett släkträd men relationerna mellan de nämnda personerna är inte i alla sina detaljer klara, väsentligen för att författaren här inte särskilt fördjupar sin diskussion. Lena Petersons studie diskuterar på ett initierat sätt de nämnda personnamnen. Det är inte bara en framstående runolog och personnamnsforskare som tar sig an dessa problem, det är också en forskare som kunnigt drar in ortnamn och språkhistorisk evidens i sina resonemang och som utomordentligt

väl behärskar ljudhistoria och ordbildningslära. Det är många vägval en forskare måste göra för att kunna säga något av vikt beträffande personnamn av den typ som här kommer ifråga. Lena Petersons vägval är alltigenom väl motiverade, och därför har detta blivit en betydelsefull personnamnsstudie. L.-E.E.

Senmedeltida kopparutvinning i Åtvidaberg speglad i räkenskaper från 1500-talets början, utg. av Evert Melefors, 138 s., Uppsala 2013 (Svenska fornskriftsällskapet). (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1. Svenska skrifter 98.) ISBN 978-91-979881-2-4; ISSN 0347-5026. I denna utgåva återvänder Evert Melefors till sina östgötska hemtrakter i Åtvidabergstrakten. Det blev tidigt påtagligt för honom att han i dessa handskrifter från 1500-talets början konkret kunde ”få ta del av de människors vardag som för så länge sedan hade levt på samma ställen som jag”. En möjlighet att utge och kommentera de nu aktuella texterna yppades så småningom inom forskningsprojektet ”Medeltidens ekonomiska texter” som bedrevs vid Uppsala universitet i slutet av 1990-talet. Med denna utgåva kan nu räkenskaper knutna till herremannen och riksrådet Johan Stensson Bese på Herraäter läggas fram. Sedan Johan Bese presenterats, liksom dottern Gunnhild Johansdotter Bese, beskrivs de i sammanhanget relevanta handskrifterna, Svenska Riksarkivets Codices Serie C: Världsliga jordeböcker, räkenskaper, domböcker och brevförteckningar från medeltiden, C 45–C 48 samt C 50: VIII och C 50: XVI. Det rör sig ibland om anteckningar på lösa lappar, ibland om längre dokument. Huvudparten av materialet har tillkommit efter Johan Beses död, alltså efter 1505. C 45 synes vara en räkenskapskladd upplagd redan på 1480-talet för Johan Bese som privatman där flera av hans sörmländska gods uppräknas, och här figurerar också Johan Bese som privatman och borgenär för ståndspersoner i sin omgivning. Texterna återges filologiskt med tolkning i spalten intill texten, och person- och sakkommentarer (och en del ordkommentarer) ges. Eftersom den handskrift som har signum C 46 är en renskrift där en mängd poster överförts från de andra listorna, har, för undvikande av upprepningar, kommentarerna och tolkningarna koncentrerats till just den handskriften. En avdelning med allmänna kommentarer till innehållet i handskrifterna följer (s. 78 ff.). Här får vi veta mer om spåren efter kopparhanteringen i området, om hyttor och bergsmän m.m. Intressant är också att läsa om varuhandeln och bergsbruket i Åtvid, där man kan se spåren av ”ett småskaligt varuutbyte i en speciell miljö, där privat och offentligt blandas” (s. 83), men också får lära känna exempelvis tidens varudistribution. I slutordet säger utgivaren

att genom denna utgåva ”har människor, främst bönder och bergsmän, knutna till gårdar och bygder och till kopparhantering, gjorts synliga i ett lokalhistoriskt sammanhang [!] och uppförts i personregister och gårdar och socknar ordnats i ortsregister” (s. 89), och inte minst värdefulla i utgåvan är onekligen just dessa register bakom vilka ligger ett mödosamt arbete. Allra sist finns en fotografisk återgivning av handskrifterna. Som helhet är detta en värdefull källutgåva av några av medeltidens ekonomiska texter. L.-E.E.

Texter och tecken från svensk medeltid, utg. av Per-Axel Wiktorsson, 96 s., Uppsala 2012 (Svenska fornskriftsällskapet). (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 3. Smärre texter och undersökningar 6.) ISBN 978-91-976118-8-6; ISSN 1103-5692. I serien Smärre texter och undersökningar, som startades 1993, har nu Svenska fornskriftsällskapet utgivit ett sjätte häfte. Det innehåller fem uppsatser, och vi möter här både etablerade svenska forskare och några utomnordiska. Forskarparet Hedda Gunneng och Börje Westlund diskuterar två egenhändiga texter av heliga Birgitta, kallade autograf A och B, som utgör sammanlagt tre sidor. Gunneng och Westlund beskriver språkligt-stilistiskt och retoriskt de båda autograferna, vilka dessutom återges (efter Bertil Högman 1951) med normaliserad ortografi. En översättning fogas till texterna. I den första autografen förmedlas ”en påträngande, nästan överväldigande synupplevelse” (s. 16) medan den andra verkar vara en spontan nedteckning som har till syfte att övertyga och övertala. Bruket av teckenspråk såsom det kommer till användning under svensk medeltid är ett rätt outforskat område som belyses i volymen av Per-Axel Wiktorsson. Han tecknar först kortfattat den allmäneuropeiska bakgrunden, och beskriver sedan teckenspråket såsom det återges i ett par handskrifter från Vadstena kloster (C 31 och C 74 vid UUB). Här får man lära sig hur ord som *calix* ’nattvardskalk’, *diuidere* ’dela’ och *scabiosus* ’skabbig’ skall tecknas; det sistnämnda tecknas exempelvis genom att man rör vid sitt huvud med tummen. 80% av orden i dessa förteckningar hör vardagen till medan resten hör hemma inom den religiösa sfären. I volymen beskriver Margit J. Smith – verksam vid universitetet i San Diego med en kodikologisk beskrivning av medeltida påsband – den s.k. Tallinnhandskriften av Magnus Erikssons stadslag. Artikelns inledning är onekligen lite påfallande, och texten hade nog generellt med fördel kunnat stramas upp men beledsagas av ett antal fina färgbilder vilket avsevärt förhöjer värdet. Massimiliano Bampi, verksam vid Ca’ Foscari-universitetet i Venedig, vill i sin uppsats om Konung Alexander (i Cod. Holm. D4) visa att

textens mottagande i en aristokratisk miljö påverkat beskrivningen av Alexanders bedrifter. Text måste läsas i sitt sammanhang. Den siste bidragsgivaren, Fulvio Ferrari, arbetar med germansk filologi vid universitetet i Trento, och uppehåller sig i sitt bidrag vid den tidigare rätt förbisedda texten Dikten om kung Albrekt – tillkommen i Vadstena under 1420-talet – och söker besvara frågorna varifrån skrivarna fått texterna i handskriften och varför dikten synes ha behållit sin relevans långt efter tillkomsten. Förklaringen till det senare skulle ligga i den likartade politiska situationen olika tider emellan, med frälsets kamp mot kungamakten som ett bärande inslag. I dessa artiklar lyfts en del tidigare rätt förbisedda texter fram, vilket är av betydelse. Dessutom är det intressant att ta del av de perspektiv som anläggs av några utomnordiska filologer. L.-E.E.

Tre politiska pamfletter från 1460-talets Sverige, utg. av Roger Andersson, med ett bidrag om Danske kong Christierns handel av Carl Claeson, Ebba Edberg & Peter Isotalo, 50 s., Stockholm 2011 (Sällskapet Runica et Mediævalia; Centrum för medeltidsstudier, Stockholm universitet). (Sällskapet Runica et Mediævalia. Editiones 3.) ISBN 978-91-88568-52-6. I denna skrift återfinns nyutgåvor av tre politiska stridsskrifter tillkomna under 1460-talet, den s.k. Kong Christierns handel eller Danske kong Christierns handel, en obetitlad ”flygskrift” från 1466 samt ett brev från Karl Knutsson från 1464 riktat till domkapitlet i Uppsala. Kong Christierns handel har formen av ett brev som utfärdas av menigheten ”offuer alla Dalar” (dvs. Dalarna) till bl.a. biskopar, präster, riddare och rikets råd, och behandlar starkt kritiskt det politiska livet under perioden från 1455 till 1463. Måltavla är kung Kristian. Flygskriften, också den riktad mot kungen, sprids bland allmogen i Dalarna. I brevet från Karl Knutsson är det däremot ärkebiskopen Jöns Bengtsson som får ta emot avsändarens vrede. Förebildligt utger här Roger Andersson dessa dokument. Tre studenter i en kurs i medeltidsforskning vid Historiska institutionen, Stockholms universitet, Carl Claeson, Ebba Edberg och Peter Isotalo, analyserar sedan i en kort uppsats pamfletten Danske kong Christierns handel. De sätter in denna politiska nidskrift i ett samtidsperspektiv med kampen mellan Karl Knutsson och kung Kristian I, och lyfter fram ”nationalismen” i pamfletten, varvid de diskuterar användningen av begrepp som *nation* och *nationalism* i forskning om förmodern tid. I samband med detta behandlas begreppet *svenska män*, vilken egentligen inte omfattar ”samtliga män i landet Sverige, utan begränsar sig till medlemmar av adel, kyrka och borgerskap”. Allmogen är i pamfletten offer

för Kristians grymhet men det står samtidigt klart att bönderna kan tänkas ta till våld för att hävda sin rätt – man kan säga att allmogen både är slagpåse och slagträ. På ett ställe sägs allmogen vara enfaldig, vilket synes syfta på ”naiv enkelhet, en välmenande men tämligen lättmanipulerad godtrogenhet” (s. 48). Analysen förs i den korta uppsatsen förvisso inte särskilt långt, men har onekligen sina poänger och kompletterar väl källutgåvan. L.-E.E.

Lars-Erik Edlund, Inger Larsson & Staffan Nyström (utg.), Växter och växtnamn – ett möte mellan botanik och språkvetenskap. Föredrag från ett symposium i Stockholm och Uppsala 25–26 november 2010, 198 s., Uppsala 2013 (Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi CXXIII.) ISBN 978-91-8532-99-9, ISSN 0065-0897. Denna volym är en samling av föredrag från en tvärvetenskaplig konferens om växter och växtnamn. Här möts nordister och botaniker för att diskutera frågor som kan ha beröringspunkter med båda ämnena. Artiklarna visar stor bredd i perspektiv och innehåll. Inger Larssons inledande artikel *Från byttgräs till älgört – svensk växtnamnsforskning i ett historiskt perspektiv* ger en klagörande bakgrund till forskningsfältet och dess metoder. Utöver den historiska bakgrunden diskuterar hon bland annat frågor som artbestämning, namngivningsmotiv, namnens beständighet m.m. Björn Aldén diskuterar vetenskaplig och hortikulturell namngivning, medan Svengunnar Ryman beskriver problem och principer för hur man skapar nya svenska växtnamn. I de övriga artiklarna skärs sedan ämnet på flera olika ledder. Några artiklar har ett historiskt perspektiv. Exempelvis behandlar Simon Skovgaard Boeck växtnamn i några danska renässansordböcker, och Mats Rydén ger en beskrivning av William Turner, som levde på 1500-talet, och som kan kallas Englands förste växtnamnsforskare. Ett annat sådant bidrag är Per M. Jørgensens artikel om växtnamn i Gunnerus 1700-talsflora, *Flora norvegica*. Vissa artiklar har en växt eller växtfamilj i fokus, men angreppssätten är också här mycket varierade. Lars-Erik Edlund presenterar en ordgeografisk beskrivning av dialektala namn för våtarv, och Mats Hjertson studerar namngivning specifikt för orkidésläktet och särskilt dess hybrider. Lennart Elmevik ger en etymologisk beskrivning för växtnamnet *missne*. Andra behandlar växtnamn i andra delar av språket; Staffan Nyström tar upp växtnamn som förekommer i ortnamn, och Karin Martinsson diskuterar växtnamn som förnamn. Bengt af Klintbergs bidrag har ett etnologiskt perspektiv, där han beskriver traditioner och folktro kring lummersporer, som genom sin lättantändlighet har gett

upphov till dialektala namn som *käringkrut*, *fjuttmossa* och *poffmjöl*. Som synes är uppslagen till hur växtnamn kan studeras oerhört varierade, och de flesta kan säkert hitta något av intresse i denna bukett av angreppssätt. Boken är relativt rikt illustrerad med dialektkartor, växtbilder, bilder på äldre florer och liknande. L.-O.D.

*

Målblomar til Margit. Veneskrift til Margit Harsson på 70-årsdagen den 9. juni 2013, redigert av Tom Schmidt, 181 s., Oslo 2013 (Novus forlag). ISBN 978-82-7099-720-6. När den norska namnforskaren Margit Harsson den 9 juni 2013 fyllde 70 år hyllades hon genom denna bok med bidrag av tretton forskarkolleger; en artikel är samförfattad. Här finns bidrag inom namnforskningens område men också några som behandlar andra delar av språkvetenskapen. Några bidrag är etymologiska. Harald Bjorvand behandlar sålunda det norska gårdnamnet *Tom(b)* i Råde, Østfold men förmedlar dessutom utredningar om fem arvord, bland dem det problematiska *jul*. Erik Simensen behandlar för sin del namnet *Oland*, ett namn som bärs av två gårdar, den ena i Froland, den andra i Åmli, i Aust-Agder. Kristin Bakken skriver om en sägen som håller samman tre namn (*Rolandssteinen*, *Sloebella* och *Glomsbaug*), varvid hon understryker att en sägen av denna typ är ”uttrykk for eit ønske om å setje den nære og ofte prosaiske røyndomen inn i ein historisk, litterær eller mytisk samanheng”, och dessutom vittnar den ”om ei tidleg folkeleg interesse for namnestruktur og -analyse” (s. 17). De tre personnamnen *Baste* (av *Sebastian*), *Fabian* och *Crispinus* dryftas av Ole-Jørgen Johannessen i ett bidrag som ger mersmak. Dessa namn är knutna till medeltida helgondyrkan i Europa, noteras knappast i den norröna traderingen ”men har en viss plass [...] i tidlig nytid [i Norge], og da med en klar lokalgeografisk distribusjon” (s. 75). Om nybildade förnamn i norskan under perioden från 1750 till 1949 skriver Kristoffer Kruken och konstaterar därvid bl.a. att nybildade namn knyter an till äldre namn i en familj: det är uppenbart att kreativitet och tradition går hand i hand. En översikt över benämningar på blommor nyttjade som personnamn lämnas av Line Lysaker Heinesen, vilken också lämnar en del namnråd i sin artikel. Under rubriken ”Margit – en perle med mange innfatninger” samlar sig Benedicta Windt-Val kring födelsedagsbarnets förnamn (jämte *Margareta*, *Margrete*, *Magret* m.fl.), som behandlas ur olika infallsvinklar. Nyttig och läsvärd är presentationen sammanställd av Gunhild Birkeland och Botolv Helleland som behandlar ”hovudoppgåver i stadnamn” sam-

lade i "Hovudoppgåverregistret" (HOP) vid Oslo universitet. Denna uppsats anlägger också ett vidsträcktare vetenskapshistoriskt perspektiv på uppsatserna med utgångspunkt tagen från Magnus Olsen och Gustav Indrebø. Också bidrag utanför onomastikens fält finns representerade i volymen. Gudlaug Nedreliid behandlar sålunda i en uppsats problem i förbindelse med mellomnorsk, och exemplifierar därvid på ett intresseväckande sätt sina resonemang. Om sammanhanget mellan M. B. Landstads Norske Folkeviser och Ivar Aasens Norsk Ordbog skriver Magne Myhren, varvid den aktuella empirin redovisas detaljerat. Om pluralböjningen av verb i Hallingmålet skriver Åse Wetås, och illustrerar i samband med sin studie den ofta gjorda iakttagelsen att språklig förändring verkligen tar tid. Här finns till sist också ett bidrag av Maimu Berezkina om språkanvändningen i det lingvistiska landskapet på Grønland, ett multikulturellt område i Oslo. Studien inkluderar även en del tankar om invånarnas hållningar till namn på platser. Boken avslutas med en bibliografi, sammanställd av Terje Larsen, över Margit Harssons vetenskapliga arbeten, korta författarpresentationer och en Tabula Gratulatoria. Boken till Margit Harssons ära har samlat en vacker bukett "målblomar" från kolleger och vänner.

L.-E.E.

Namn i stadsmiljö. Handlingar från NORNA:s 42 symposium i Helsingfors den 10–12 november 2011, red. av Leila Mattfolk, Maria Vidberg & Pamela Gustavsson, 264 s., Helsingfors & Uppsala 2013 (Institutet för de inhemska språken; NORNA-förlaget). (Institutet för de inhemska språken. Skrifter 7; NORNA-rapporter 90.) ISBN 978-952-5446-82-1; ISSN 2323-4113; ISSN 0346-6728. Man skulle av titeln kanske kunna tro att denna symposievolum skulle innehålla studier av namn på gator, kvarter, broar etc. i städer men "namn i stadsmiljö" har en bredare anläggning än så. Här finns utrymme för alla slags namn i stadsmiljö, även personnamn och t.o.m. namn på kor – här finns det faktiskt även utrymme för en stadsmålsstudie. I vid mening är flertalet bidrag socioonomastiska men det finns också några bidrag som rör namnplanering. Flera bidrag har Helsingfors som geografisk utgångspunkt. Volymen inleds sålunda med Lars Huldéns personliga minnen under rubriken "En främling kom till Helsingfors". Svensk Helsingforsslang från olika tidsskeden från 1900 och framåt belyses av Mona Forsskåhl, varvid karaktärsdrag från olika tider dras fram. Här redovisas även en del slangvarianter av ortnamn som *Espis* för *Esplanaden* och *Bullan* för flickskolan på *Bulevarden*. Staffan Nyström behandlar namn på bostadsområden i Stockholm som lanserats för att skapa en känsla eller stämning; här finns bl.a. sådana namn som

möter i bostadsannonser och i annonser från byggbolag. Stavningen av *Saltsjöqvarn*, tillägg av *Strand* i *Uthamra Strand* och *-terrassen* i *Hammarbyterrassen* m.fl. ges som exempel och blir utgångspunkt för en intressant betraktelse. Det finns en motsägelsefullhet med å ena sidan mer "stadsmässiga" namn med leder som *boulevard* och *esplanad*, å andra sidan rurala namnleder som *glänta*, *höjd* och *strand*. Barns och ungdomars namnbruk beskrivs i Maria Löfdahls och Sofia Tingsells bidrag, där författarna söker belysa hur barn i flerspråkiga miljöer bildar ortnamn. Grundmaterialet har samlats in i Angered där många barn har utländsk bakgrund; barn från enspråkiga familjer i Örgryte utgör en kontrollgrupp. Onomastiska grundfrågor rörande vilka platser som namnges, namnens stabilitet osv. belyses. Ett par teoretiska begrepp används i analysen men det begränsade omfånget gör tyvärr inte just den delen av analysen full rättvisa. Maimu Berezkina undersöker inställningen till ortnamn i Oslo hos några etniska grupper, varvid de faktorer som påverkar uppfattningen av olika namn konkret exemplifieras. Artikeln bygger på författarens masteroppgave 2011. Tom Schmidt framlägger en studie av namn på *-løkke* i Oslo över tid, vilka visar påtaglig variation. Marianne Blomqvist belyser konamnen i städer utefter den finska väst- och sydkusten, där det visar sig att traditionella namn länge används men att nya mönster så småningom kan iakttas. Kreatursskötseln sätter dessutom ännu sina spår i bl.a. gatu- och kvartersnamn. Sophie Holm beskriver det arbete med namngivningen av befästningsverk i nuvarande Finland som Augustin Ehrensvärd hade ansvaret för, där en del innovativa inslag noteras. Nutida namnplanering står i fokus i Johanna Lehtonen och Alisa Isokoskis artikel, där de utmaningar som uppstår vid inkorporering av nya områden i en stad konkret beskrivs. De kreativa tankar som kan uppstå när studenter får möjlighet att fundera över nya namn i ett område presenteras av Sami Suviranta. I en gemensamt författad artikel av Katharina Leibring och Kristina Neumüller jämförs förnamnsskicket i Luleå och Borås vid 1600-talets slut. Bl.a. påpekas att förrådet av mansnamn i Luleå framstår som "stort, varierat och modernt" (s. 126) jämfört med det "begränsade och konservativa" (ibid.) personnamnsskicket i Borås. Bilden för kvinnonamnens del är däremot annorlunda. De urbana nätverk där köpmännen i Luleå ingick var tydligen tätare än motsvarande i Borås, och på den vägen tillfördes impulser utifrån. Socioonomastiska perspektiv på bruket av personnamn läggs i Minna Nakaris bidrag om kvinnors namnfraser som uttryck för makt och identitet i Helsingfors under perioden 1880–1908. Materialet utgörs här av s.k. näringsanmälningar, där man, intressant nog, kommer åt de namnfraser kvinnorna

själva använde. Emilia Aldrin belyser i sitt bidrag förnamnsval i Göteborg, närmare bestämt vilka förnamn som föräldrar valt år 2007 varvid författaren också diskuterar ”i vilken mån några sociala drag som anses typiska för urbana miljöer avspeglas i detta namnmaterial” (s. 71). Drag som nyskapande, trendmedvetenhet och språkmöte lyfts förtjänstfullt fram men en viktig fråga kvarstår obesvarad efter läsningen: med vilken säkerhet kan egentligen typiska urbana namnmönster beskrivas om man inte har ett icke-urbant jämförelsematerial? I volymen återfinns även en studie om namnidentitet hos unga finska och sverigefinska kvinnor av Anna Masanti. Forskningsområdet *urban names* diskuteras och problematiseras av Gunnstein Akselberg i dennes bidrag, men jag tycker, alldeles som Mats Wahlberg i inledningen, att frasen ”namn i stadsmiljö” täcker det man här vill fånga in, ”alla slags namn som förekommer i stadslänkande miljöer” (s. 25). Wahlberg lyfter fram betydelsen av historiska aspekter också inom detta forskningsområde. Det är nämligen notabelt att endast fem av symposiets 22 föredrag har historiskt material som utgångspunkt. Detta bekräftar en trend som kunnat iakttas vid nordiska symposier under senare år men också märks på den internationella arenan, en trend som självfallet borde brytas. L.-E. E.

Nøvn i strandamentanini. Navne i kystkulturen. Forelæsninger fra det 41. NORNA-symposium i Tórshavn 2.-4. juni 2011, red.: Tina K. Jakobsen, Kristin Magnussen, Anfinnur Johansen & Eivind Weyhe, 374 s., Uppsala 2013 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter 89.) ISBN 978-91-7276-088-2; ISSN 0346-6728. År 1987 avhölls i NORNA:s regi ett symposium i norska Volda om namn i kustområden, och ett kvartsekel senare, 2011, var det återigen dags för en vetenskaplig sammankomst kring detta tema, nu i Tórshavn. Då inte riktigt alla föredrag kommit med i samlingsvolymen är man mycket tacksam över att Mats Wahlbergs i den omfattande sammanfattningen i slutet kort redovisar alla inläggen som framlades; en del av de rubriker som här nämns överensstämmer dock inte med dem som sedan möter i symposievolumen. Ortnamn står naturligt nog i fokus men här finns också en del artiklar om personnamn. Den mönsternamngivning man ibland talar om i samband med kustnamn, erinrar man sig när man läser Lennart Hagåsens bidrag om namn på *-nor* och *-vik* längs den svenska Bottenhavskusten. En del påfallande ljudutvecklingar av dessa namnelement förekommer nämligen och diskuteras initierat av författaren men hur spridningen av dessa uttal utefter kusten sedan konkret gått till förblir mera dunkelt. Aleksandra Petrulevich behandlar *Burstaborg* och *Steinborg* i Knýtlinga saga vilka kan uppfattas som

översättningar av de slaviska namnen *Stettin* och *Kammin*. Hur de nämnda nordiska namnen skall förstås diskuteras försiktigt av författaren utefter flera linjer, och det är uppenbart att problemen med detta inlägg knappast fått sin slutliga lösning. Det bohuslänska fjordnamnet *Gullmarn* behandlas etymologiskt i Birgit Falck-Kjällquist bidrag. Hon stannar för tolkningen av namnet som 'det havsområde som på ett eller annat sätt är knutet till eller samhörigt med gudarna'. Hon nämner därvid att djurlivet i Gullmarn kan "ha bidragit till att ge människor som i forntiden rörde sig i området uppfattningen att högre makter hade nära förbindelse med fjorden" (s. 58). Hon nämner matfiskar av olika slag men framför allt hajarten brugd och trollkrabban. Falck-Kjällquists tolkning är högst beaktansvärd. Namnförrådet inom vissa nordiska kustområden belyses ur olika aspekter i en rad föredrag: av Tom Schmidt ("Skjærgårdsnavn fra ytre Østfold"), Inge Særheim ("Skjergardsnavn som kulturhistorisk kjeldetilfang"), Birgit Eggert ("Kulturhistoriske spor i Læsøs stednavne"), Marjun Arge Simonsen ("Vover og valking") – och av Svavar Sigmundsson ("Navne på fiskebanker ved Island") där namn på fiskeplatser på ett mångsidigt sätt belyses. Line Sandst har sitt fokus riktat mot Møn och Berit Sandnes behandlar namn som knyter an till ålfångsten utefter en del av den skånska Ålakusten. I flera av de nyss nämnda studierna inkluderas kulturhistoriska aspekter – man inser av dessa utredningar vilka utmärkta källor till kustbygders historia ortnamn är, samtidigt som man också kan se hur allmänna och frekventa verksamheter ibland alls inte kommer till synes i ortnamnen. De onomastiska och andra historisk-geografiska spår som kan finnas efter numera försvunna kustskogar i nordvästra Själland behandlas av Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen. Att det finns skillnader mellan gårdnamnen vid kust och i inland illustreras av Gunnstein Akselberg utifrån norsk empiri. Agneta Sundström behandlar personbinamn som speglar kustkulturen vilka kommit till användning i Arboga under medeltiden. Olikheter i personnamnsbruket vid kust och i inland i Övre Norrland vid mitten av 1600-talet belyses av Kristina Neumüller i hennes bidrag. Att mansnamnen är mer varierade vid kusten än i inlandet under denna tid sägs kunna ha samband med kontaktnät och influensmönster "i och kring handelsstäder som Torneå och Luleå" (s. 164) – frågan är dock om just detta är förklaringen, ty dessa städer var ju vid denna tid helt nyanlagda. Om influenserna nu är externa (och det kan vara riktigt) måste rötterna nog istället sökas längre tillbaka i tiden, i de gamla kontakter som funnits mellan det aktuella Bottenviksområdet och områden längre söderut efter kusten. Guðrún Kvaran skriver i sitt bidrag om isländska person- och gatunamn som

givits i anslutning till havet. Gudlaug Nedreliid uppehåller sig vid kontakterna mellan Holland och Agder och hur dessa kommer till uttryck i personnamnen. Någon större inströmning av nederländska namn rör det sig inte om. Som sig bör i en volym som denna finns också ett föredrag om namn på fartyg, närmare bestämt på segelskutor i Finlands skärgård 1865–1912, av Anita Schybergson. Exonymerna i Emmerlevs kyrkbok 1650–1757 speglas av Susanne Vogt. Generellare är perspektiven i Peder Gammeltofts bidrag ”Stednavneforskning. Hvad fremtiden har i vente”. Som helhet är detta en innehållsrik volym där flertalet artiklar har stort läsvärde, och där olika delar av det nordiska språkområdet på ett förtjänstfullt sätt belyses. Mats Wahlberg lyfter i sin sammanfattning fram tendensen att namnforskarna vid detta symposium, till skillnad från det inledningsvis nämnda Voldasymposiet 1987, ”tacknämligt nog behandlat yngre namnförråd, medan inget som huvudämne har haft t.ex. förhistoriska önamn [...] Detta är väl i linje med namnforskningens allmänna utveckling, men vi får absolut inte bli så ensidigt modernt inriktade, att vi glömmer bort vad de riktigt gamla namnen har att ge” (s. 373). Dessa slutord är lätta att instämma i. L.-E.E.

Catarina Røjder, Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län 19. Ortnamnen i Tanums härad. 1. Bebyggelsenamn, XLII+ 239 s. + karta i insticksficka i slutet, Göteborg 2013 (Institutet för språk och folkminnen. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg). ISBN 978-91-86959-01-2; ISSN 0284-1908. I serien Ortnamnen i Göteborgs och Bohuslän (OGB) utkom det första bandet, det om namnen i Sävedals härad, redan 1923, och sedan har decennierna igenom band lagts till band. Föreliggande volym är den fjärde som utkommit sedan millennieskiftet. Catarina Røjder tar sig här an bebyggelsenamnen i Tanums härad. Här belyses, förutom häradetsnamnet, namnen på de två här aktuella socknarna Lur och Tanum, namnen på byar, gårdar, och (i förekommande fall) hemmansdelar, torp och mindre bebyggelseenheter. I bokens inledning finns bl.a. en redogörelse för geologiska förhållanden och topografi, och i samband därmed redovisas namn syftande på jordmån, markförhållanden, vattenförhållanden, berg och dalar m.m. Likaså finns korta redogörelser för områdets flora och fauna, varvid namn knutna till växt- och djurliv redovisas. Kortfattat redogör inledningen även för namn som syftar på olika typer av mänsklig verksamhet. Äldre bebyggelsenamnstyper redovisas, i detta område rör det sig om namn på *-by/-bø, -hem, -land(a), -lösa, -röd, -sta(d), -torp* och *-vin*. Men också ett antal andra, vanliga namnelement redovisas, såsom elementen *bo(d), hed, hog, klåva* och

mon. En kort avdelning ägnas dialekten och en del rör källorna. Efter den fyrtiosidiga inledningen följer så en genomgång av häradets bebyggelsenamn. Bland notabla namntolkningar kan nämnas den om *Amdal* (s. 2), som öppnar också för en tolkning till **al-* 'växa', *Torbäl* (s. 43 f.) till ett höjdbetecknande **Bōr* och en motsvarighet till fvn. *barð* 'kant, rand' m.m., *Ejgde* (s. 81) som diskuteras i ljuset av dat. *eiði*, här i betydelsen 'passage där man kan eller måste gå, t.ex. mellan två vatten eller utmed en fors' och *Hud* (äldre *Huld*; s. 114 f.), vilket tolkas som 'den dolda', eftersom det aktuella vattendraget slingrar sig fram i starkt kuperad terräng. Ibland är det helt givet svårt för författaren att välja mellan alternativ såsom i samband med *Gilleröd* (s. 7), *Skinnarn* (s. 67), *Skälle* (s. 106) och *Kuseröd* (*Kusseröd*) (s. 130 f.), där man ändå kanske hade kunnat prioritera tydligare bland alternativen. Författarens eget ställningstagande kunde möjligen även i några andra fall ha varit tydligare, exempelvis vid *Häskje*, ett äldre *Hästskeede* (s. 118 f.). Beträffande yngre namn gör man vid läsningen många fynd. Ett intressant namnpar utgör exempelvis *Hajum*, som associerats med *haj*, vid sidan av *Järnhatt*, möjligen samhörigt med fiskbenämningen *järnhatt* 'klorocka', namnen på torp i Oppen (s. 155 f.). Ett antal bilder återfinns i slutet av boken och kastar ljus över de topografiska förhållandena som får antas ligga bakom vissa namn. Här kan nämnas fotografi nr 4 som ger läsaren en bild av den jämnt rundade kullen vid Torim, nr 6 som visar hur Havsten "häver sig upp ur vattnet" och nr 7 där man ser den hjässformade bergknallen vid Hertseröd. Än mer anslående hade det nog varit om bilderna placerats i anslutning till resp. namn. På vanligt sätt avslutas volymen med olika register, nämligen över ortnamn, förnamn, binamn samt soldat- och båtsmansnamn samt över ord. Sist finns ett kulturhistoriskt register, något man i dessa band alltid gläds över. I detta sistnämnda register hittar man hänvisningar till ställen i boken där namn finns som anknyter till andakts- och döds kors, hästen i folktron, istäkt, trankokeri samt berättelser om Olof Haraldsson Kyrres död och skottarnas general Kusen. Volymen är väl genomarbetad, och innehåller utredningar av ett antal äldre namn som behandlas på ett försiktigt och mestadels övertygande sätt. Särskilt värdefulla finner jag bokens många utredningar av yngre bebyggelsenamn i Tanumsbygden.

L.-E.E.

Per Vikstrand, Järnålderns bebyggelsenamn. Om bebyggelsenamnens uppkomst och ålder i Mälardalsregionen, 232 s., Uppsala 2013 (Institutet för språk och folkminnen – Namnarkivet i Uppsala). (Skrifter utgivna av Institutet för språk och folkminnen, Namnarkivet i Uppsala, Serie B:13.)

ISBN 978-91-86959-07-4, ISSN 0347-2027. Denna omfattande och intressanta forskningsrapport redovisar i första hand en undersökning av ett antal ortnamnstyper i Mälardalsregionen. Det rör sig om namnefterledningerna *-by*, *-hem*, *-inge*, *-stad*, *-säter* samt plurala ortnamn. Tanken är att dessa efterledstyper ska kunna säga något om järnålderns bosättningsstruktur och förändringar i denna. Förf. behandlar ortnamnen med nyare arkeologiska rön som en självklar bakgrund. Rapporten består av en textdel på ca 100 sidor, och en materialdel, eller katalog, på drygt 110 sidor. Härtill kommer, förutom referenserna, ett ortnamnsregister med drygt 450 ortnamn. I centrum för diskussionen står den stora bebyggelseomvandling som man brukar anta skedde under järnåldern. Mellan äldre och yngre järnålder antas normalt ha skett omfattande förändringar, både ideologiskt och praktiskt. Såväl gravsederna som utnyttjandet av landskapet och bosättningsmönstren förändras. Här behandlas ett flertal problem; ett av dem rör ortnamnens beständighet vid flyttning av bosättningen. I vissa fall visar förf. att namnen högst sannolikt har följt med bebyggelsen. Rapporter resulterar också i en kronologi för namntyperna, där förf. exempelvis kan visa att *-hem-* och *-inge-*namnen tillsammans med vissa plurala ortnamn är de äldsta, vissa etablerade redan under förromersk järnålder, eller ännu tidigare. Katalogdelen, som redovisar de studerade namnen ett i taget är grupperad efter namntyper, är rikt illustrerad med terrängbilder och kartor. De senare är av flera olika typer och beskriver såväl fornyfynd som ägoindelningar och terräng. L.-O.D.